

Mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert - 3-maandelijks ledenblad
22ste jaargang 2002- nr 3

Redactie:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert

Erevoorzitter

Veearts Robert Lievens

Voorzitter - Secretariaat

Willy De Loose
053/83.08.81

Bestuursleden:

Denderhoutem:

Edgard Huylebroek

Haaltert:

Geert Boelaert

Marc De Moyer

John Scheerlinck

Heldergem:

Roger De Troyer

William Minnaert

Kerksken:

Joris De Kegel

Documentatiecentrum:

Warandegebouw Sint-Goriksplein 17
9450 Haaltert. Open : eerste zondag van
de maand van 10 tot 12 uur

Ruiladres:

Diepeweg 15, 9450 Haaltert

Lidmaatschap: € 7,50

Steunend lid: € 12,00

Rek.nr. 439-5083061-63

Heemkundige Kring Groot-Haaltert

Email:

willydeloose@skynet.be

Website:

<http://come.to/heemkring>

Elke auteur is verantwoordelijk voor
zijn/haar teksten. Teksten mogen overgeno-
men worden mits bronvermelding.

HK Haaltert is lid van het Verbond van
Kringen voor Heemkunde Oost-Vlaanderen.

Redactioneel

In 1945 werd in de Donkerstraat (den blok) te Haaltert een kapelletje t.e.v. de H. Antonius opgericht door Victor De Pril uit dankbaarheid voor de behouden terugkeer van zijn 2 broers Jozef en Julien na de tweede wereldoorlog. Victor woonde op de Hoogstraat (nu Jean Pierre Steenhaut). Na overlijden van de eigenaars werd de eigendom verkaveld en door een nieuwbouw verdween het kapelletje.

De Heemkundige Kring startte de procedure voor herbouw van het bedehuisje in de onmiddellijke omgeving op grond van de gemeente en dit zonder problemen voor toelating van gemeente- én provinciale diensten.

Dank zij de zeer gewaardeerde bereidwilligheid van enkele vakmensen kon het bouwwerk pro Deo, met een minimum aan onkosten opgericht worden. De HK zorgde voor de financiering van de gebruikte materialen.

Graag danken wij, namens de buurtgemeenschap, de vrijwilligers die het werk op een prachtige wijze opknaptten: Paul De Rouck, Hoogkouterbaan (tekenwerk en coördinatie), Emiel Uyttersprot, Molenbaan Kerksken en Louis Seminc, Middelkouter. Tevens danken wij de firma's Redant, Haaltert en Shamrock Smeedwerk, Kerksken voor hun steun.

Onze appreciaties gaan eveneens naar Schepen Wim Allaer en het College en naar Geert Van der Stockt, dienst Openbare Werken voor de vlotte samenwerking, ook naar Dirk De Pril en het personeel van de Technische Dienst die zorgden voor de verfraaiing van de omgeving van de kapel.

Onze actie is een minieme poging om ons historisch erfgoed te herwaarderen en te bewaren. Wij hopen dat het een stimulans mag wezen om verdere aftakeling van sommige Haaltertse kapellen te stoppen. In deze materie wil de HK efficiënt bemiddelen. (Vrijdag 13 september om 18u30 werd de kapel ingewijd door EH Deken Luc Soens)

Sfeerbeelden van de restauratie

V.l.n.r. Louis Seminck, Emiel Uyttersprot en Paul De Rouck

De herbouwde kapel, mooier dan voorheen.

CRIMINALITEIT IN HET LAND VAN AALST IN DE 18DE EEUW (5)

Religieuze Misdrijven

1.) Algemeen overzicht

1.1. Inleiding

Slechts zeer weinig vergrijpen tegen de religieuze wetten werden genoteerd. Als we één geval van verstorning van de goddelijke dienst buiten beschouwing laten, betrof het altijd blasfemie, namelijk vloeken en zweren. Daarom ook dat we hier geen hoofdstuk over de daders hebben ingelast. Bij vloeken en zweren zullen we dit geringe voorkomen verklaren.

1.2. Stad Aalst

Voor de stad en het schependom zijn de aantallen zeer gering. De volgende verhoudingen doen zich voor:

Periode	Aantal	Procentueel Aandeel
1705-1709	1	4,0
1742-1747	1	5,0
1772-1777	3	10,7
1778-1783	1	6,2
Totaal	6	

1.3. Land van Aalst, 1700-1795

Ook voor het platteland zijn de aantallen heel schaars. Daarom hebben we de gegevens voor de hele periode in tabel geplaatst. Ten dele is dit te verklaren door de massale aanwezigheid in het bronnenmateriaal van het Leenhof van fenomenen als landlopen en bedelarij. In de periode na 1760 werden ze bijna altijd in combinatie met geweldsmisdrijven vermeld.

Periode	Aantal	Procentueel Aandeel
1705-1709	2	7,1
1760-1765	3	2,7
1766-1771	1	1,1
1772-1777	1	0,6
1778-1783	2	1,2
Totaal	9	

2.) Soorten delicten

2. 1. Blasfemie

De godslastering of blasfemie was één der misdrijven die, zoals heiligschennis, ketterij en toverij gericht waren tegen de Goddelijke Majesteit. In de ogen der tijdgenoten gold het als een uitdaging van God, als iets wat zijn toorn kon opwekken met potentiële negatieve gevolgen voor de gemeenschap³¹⁹. Betekent de geringe aanwezigheid van een dergelijk vergrijp nu dat de inwoners uit de stad en het Land van Aalst voorbeeldige christenen waren, beducht voor de toorn van God? Het is eerder een bewijs van de verklaring die Van Hemelryck ook geeft: de enorme discrepantie die er heerste tussen de wil van de wereldlijke en religieuze overheid om een eind te maken aan de belediging van God en de heiligen die haaks staat tegenover de laksheid van de gerechtsofficieren als ze geconfronteerd werden met een dergelijk misdrijf. Ook voor de besproken regio waren zij er blijkbaar van overtuigd dat het vloeken en zweren slechts vluchtige woorden waren, de ongecontroleerde uitdrukkingen van emoties, door het spel, woede en drank opgezweept.³²⁰ Hiermee hielden de wetgevers trouwens ook rekening in de 18^e eeuw. In een ordonnantie van 7 oktober 1731 werd een onderscheid gemaakt tussen zij die gewoon blasfemeerden en diegenen die dit opzettelijk deden³²¹.

In ons onderzoek werd vloeken en zweren bijna alleen vermeld in combinatie met andere aantijgingen, voornamelijk misdrijven tegen de lichamelijke integriteit en, in mindere mate, vermogensmisdrijven. Opgezweept door een gevecht of bij het uiten van beledigingen en bedreigingen, onder invloed van drank of verhoogde adrenaline, kwamen de krachttermen er vlotter uit dan in een normale toestand, als men de emoties beter onder controle kon houden. In de stad en de kasselrij van Aalst lijken vooral de krachttermen “*sacredieu*” of “*mortdieu*” in trek geweest te zijn. Slechts één persoon diende alleen voor godslastering te verschijnen voor het Leenhof. De 20-jarige schaliedekker Jacob Van Hecke moest in 1763 verschijnen voor het Leenhof vanwege zijn vloeken en zweren. Hij antwoordde dat hij alleen in een dronken toestand dergelijke beledigingen tegen God uitte³²².

2. 2. Verstoring van de goddelijke dienst

Hiervan vonden we één geval en het is dan nog twijfelachtig om het hierbij te plaatsen, want het is geen echte heiligschennis. Ene Jan Baptist Moreels uit Mater ging op de zondagnamiddag van 24 december 1780 plaatsnemen op de stoel van de onderpastoor. De koster, daartoe verzocht door de onderpastoor, wees de beklagde hierop, maar zonder resultaat. Toen de geestelijke er zich zelf mee ging bemoeien, begon Jan Baptist te schoppen en te vloeken. Toen ook zijn broer hem niet kon bedaren, diende men een beroep te doen op de baljuw³²³.

³¹⁹ VAN HEMELRYCK F., *op.cit.*, p. 69.

³²⁰ VAN HEMELRYCK F., *op.cit.*, pp. 70-71.

³²¹ R. O. P. B. A., 3^e serie, deel III, p. 275.

³²² S. A. A., LVA, nr. 13803.

³²³ S. A. A., LVA, nr. 13990.

Misdrijven tegen de lichamelijke integriteit

1.) Algemeen overzicht

1.1. Inleiding

Ook hier hebben we de indeling van Roets gevolgd³²⁴. Hier bespreken we deze vergrijpen die de slachtoffers in de letterlijke zin (bij bijvoorbeeld moord of doodslag) of in de figuurlijke betekenis (beledigingen en bedreigingen) rechtstreeks benadelen. Daarom leek het opportuun om bij de verschillende soorten delicten na te gaan tegen wie de “gewelddenaars” zich richtten om zodoende een eventuele verklaring te vinden voor hun daden. De gevolgen van de agressieve en ruwe mentaliteit van de samenleving uit de 18^e eeuw zullen volop tot uiting komen in dit hoofdstuk. We mogen hieruit niet besluiten dat we een weerspiegeling krijgen van een toenmalige maatschappij, die doordrenkt was van bloeddorst en geweld, met alle ellende vandien. Johnson en Monkkonen betogen dat het fout is om te denken dat onze voorouders minder gelukkig waren in hun turbulente leven, waarin geweld een belangrijke plaats innam. De mensen uit de tijd van onze (groot)ouders waren of zijn niet noodzakelijk gelukkiger in een veel veiliger en schijnbaar meer “beschaafde” maatschappij. Liefde en geluk kunnen zonder problemen bestaan hebben naast fatale uitbarstingen van passie³²⁵.

In de historiografie over criminaliteit van de laatste decennia is er veel te doen geweest over de zogenaamde “violence au vol”-stelling. Deze stelt dat er in de 18e eeuw een daling van het geweld, eigen aan de feodale samenleving, optrad en een stijging van het aantal vermogensmisdrijven. De 18e eeuw fungeert hier dan als een tijdvak met een toegenomen welvaart, geletterdheid én moreel besef. Recente studies hebben deze interpretatie in vraag gesteld. Zo zijn maatschappelijke ontwikkelingen als industrialisatie en urbanisatie niet noodzakelijk verantwoordelijk geweest voor een daling van de agressie³²⁶. Hoewel er wel een daling van geweld tegen personen lijkt geweest te zijn vanaf de Late Middeleeuwen is het nog maar de vraag of er een duidelijke toename was van vermogensmisdrijven over de lange termijn³²⁷. Soman merkt op dat vele artisanale en middengroepen hun disputen voor de notaris regelden, waarbij men veel misdaden opzettelijk verbloemde. Moord werd dan een “ongeluk”. Dit is de situatie voor Frankrijk, maar ook voor andere regio's waar het notariële systeem belangrijk was, zoals Italië en de Lage Landen, verdient dit onderzoek³²⁸.

Ook Cameron meent dat een dergelijke hypothese als de “violence au vol” onderhevig is aan kritische opmerkingen. De invloed van het “dark number” wordt hier van belang geacht. Bij geweldsmisdrijven was het nog moeilijker om de mensen te overtuigen om samen te werken met de autoriteiten dan dit voor diefstal het geval was. De afhandeling van dergelijke vergrijpen werd ook buiten de rechtszaal gereguleerd. Cameron kwam tot de conclusie dat in de Auvergne en de Guyenne het gerecht de private regeling tussen agressor en slachtoffer aanmoedigde (de zogenaamde “accomodement”)³²⁹.

³²⁴ ROETS A.-M., *op.cit.*, p. 24.

³²⁵ JOHNSON E., A., MONKKONEN E. H., *op.cit.*, p. 7.

³²⁶ ROUSSEAU X., From medieval cities to..., p. 14.

³²⁷ JOHNSON E. A., Quantification and criminal justice in the nineties: some introductory remarks, in *Historical Social Research*, 15 (1990), p. 8.

³²⁸ SOMAN A., *art.cit.*

³²⁹ CAMERON I. A., *op.cit.*, pp. 191-192.

Voor de onderzochte regio zien we dat men bij gewelddaden, maar ook bij andere delicten (pogde) om tot een private regeling tussen slachtoffer en (de verwanten van) de agressor te komen. Men moet dan ook rekening houden met de infrajudiciële wegen die de tijdgenoot kon gebruiken om zijn of haar disputen te regelen. We zullen verderop nog zien dat nogal wat gewelddaden plaatsvonden in de huiselijke kring of toch alleszins daar hun oorsprong vonden. Nu was een strafproces niet alleen duur en diende men rekening te houden met een onzekere afloop, maar werd dit eveneens als smadelijk ervaren, zeker als de betrokken partijen juist familie of verwanten waren. Daarom dat familiale geschillen in het Ancien Régime dikwijls zonder rechterlijke tussenkomst beslecht werden, en men bij onhandelbare familieleden bijvoorbeeld collocatie verkoos boven de inschakeling van het gerecht. Er was trouwens van die kant maar weinig hulp te verwachten. Ook in de Oostenrijkse Nederlanden vond er een opwaardering plaats van de privé-sfeer, wat verklaart waarom men zich veelal terughoudend opstelde bij conflicten binnenshuis³³⁰.

1. 2. Stad Aalst

In de evolutie van deze vergrijpen voor de stad en het schependom van Aalst is het niet mogelijk een eenduidige lijn te trekken. Er moet hier wederom rekening gehouden worden met het beperkt aantal totale vergrijpen per periode. Desalniettemin vertonen de percentages hun laagste aantal ten tijde van de Oostenrijkse Successieoorlog en de nasleep ervan, als het plaatselijke gerecht af te rekenen kreeg met een toevloed van landlopers en bedelaars. We zien inderdaad dat vanaf de tijdsspanne 1736-1741 de percentages gevoelig dalen, om hun allerlaagste aandeel te bereiken in de periode 1748-1753. Daarna stijgen ze weer voor de jaren 1760-1765, om vervolgens weer te dalen. De cijfers voor dit gebied geven dus veeleer een zicht op de mate waarin het gerecht en de rechtsonderhorigen een delict van dit kaliber voldoende belangrijk achtten.

Periode	Aantal	Aandeel van het totaal
1700-1704	10	15,8
1724-1729	5	45,4
1730-1735	5	31,2
1736-1741	6	10,9
1742-1747	1	5,0
1748-1753	1	3,2
1754-1759	5	4,8
1760-1765	6	30,0
1766-1771	3	15,7
1772-1777	4	14,2
1778-1783	3	14,5
1784-1789	1	7,1
1790-1795	2	10,0
Totaal	50	

³³⁰ LIS C., SOLY H., *Te gek om los te lopen? Collocatie in de 18^e eeuw*, Leuven, Brepols, 1990, p. 219.

1. 3. Land van Aalst 1700-1759

Voor deze periode zijn de gegevens heel summier en is het ook hier onmogelijk om over een trend te spreken. Wederom heeft dit natuurlijk te maken met de bevoegdheid over de "ghedyde" personen waarover het Leenhof in die periode slechts bevoegd was om recht over te spreken. In de jaren 1720, in volle zigeunervervolging, zijn er zelfs geen cijfers voorhanden. Hetzelfde geldt voor de jaren 1750-1754, in de nasleep van de Oostenrijkse Successieoorlog. Zoals voor Aalst zelf, mogen we zeggen dat de schaarse cijfers eerder een indicatie zijn van de mate waarin de leenmannen zich bezighielden met de berechtiging van deze misdrijven, met de bedenking voor ogen dat de kasselrijrechtbank dan natuurlijk alleen over de "ghedyde" personen recht kon spreken en dit dikwijls geen inwoners van het Land van Aalst waren. Verderop zal nog blijken dat misdrijven tegen de lichamelijke integriteit dan ook nog eens vergripen waren die voor de overgrote meerderheid door de autochtone bevolking werden begaan.

Periode	Aantal	Procentueel Aandeel
1705-1709	3	10,7
1710-1714	1	7,1
1715-1719	1	11,1
1720-1724	-	-
1725-1729	-	-
1730-1734	1	3,4
1735-1739	-	-
1740-1744	6	10,7
1745-1749	3	4,4
1750-1754	-	-
1755-1759	2	12,5
Totaal	17	

1. 4. Land van Aalst 1760-1795

Met de bevoegdheidsuitbreiding van het Leenhof voor deze periode krijgen we nu een groter aandeel van deze misdrijven. De cijfers bereiken hun hoogste aandeel in het geheel der misdrijven in de periode 1772-1777. Het is dan dat de overtredingen van politiereglementen een klein aandeel innemen (15,8 %, zie het desbetreffende hoofdstuk). Zoals Otte voor de Oudburg opmerkte, kan deze stijging ook te maken hebben met een veranderende houding tegenover geweld. Hierbij zou men bij geweld sneller een aangifte doen, terwijl dit vroeger meer getolereerd werd ³³¹.

Daarna dalen ze, om vanaf 1784 tot 1795 een klein aandeel uit te maken. Dit is zeker geen bevestiging van de "violence au vol"-thesis. Andere factoren liggen aan de basis van de daling hier. In de periode 1784-1789 nemen de vermogensdelicten een groter aandeel in dan in andere periodes, met 66,5 %. De berechtiging van de bende van Jan De Smet is hier voor een groot deel verantwoordelijk voor. Voor de tijdsspanne 1790-1795 nemen ze ook meer dan de helft van de misdrijven voor hun rekening (52 %), onmiddellijk gevolgd door de misdrijven tegen de openbare orde met 24,6 % (door de opstandelingen tegen de Brabantse Omwenteling, zie desbetreffend hoofdstuk). Ook voor deze laatste periode van het Ancien Régime mogen we in zekere zin stellen

³³¹ OTTE E., *op.cit.*, p. 74.

dat we veeleer een reflectie krijgen van de gevoeligheden van het Leenhof dan een werkelijk beeld van de evolutie van de geweldscriminaliteit.

Periode	Aantal	Procentueel Aandeel
1760-1765	31	25,8
1766-1771	19	21,8
1772-1777	47	32,4
1778-1783	45	28,6
1784-1789	22	10,2
1790-1795	16	10,2
Totaal	180	

2.) Soorten delicten

2. 1. Slagen en verwondingen

Zij vormen het grootste aantal bij de misdrijven tegen de lichamelijke integriteit, met 137 gevallen. Buiten één vrouw, zijn ze alle het werk van het mannelijk geslacht. Voor 59,1 % van deze groep was het mogelijk om met zekerheid na te gaan hoe men deze slagen en verwondingen toebracht. Hieruit blijkt dat 33,5 % van het totale aantal door middel van de handen³³², vuisten of tanden³³³ werden toegebracht. Zoals voor Gent, menen we te mogen stellen dat de gevechten waarover we geen info hebben over het gehanteerde wapen waarschijnlijk ook met deze "wapens van de arme bevolkingslagen" werden uitgevoerd³³⁴. In 15 % van de gevallen gebruikte men een mes. Stokken of andere voorwerpen maken 13,6 % uit van het gamma aan middelen om de medemens af te troeven. Vuurwapens daarentegen vormden slechts een marginaal aandeel, met 2,9 %.

Over de plaats waar men deze slagen en verwondingen toebracht zijn we ingelicht voor 64,9 % van de gevallen. De herberg komt op de eerste plaats met 34,3 %. In de huiselijke kring werden 19,7 % van alle slagen en verwondingen toegebracht. "Open locaties" (straat, veld of bos) vertegenwoordigden 8,7 %. Andere publieke plaatsen, zoals de kermis of de markt, waren goed voor 1,4 %. Hieruit blijkt dus de "populariteit" van de kroeg. Ook voor andere geweldsdelicten (zie ook zeker doodslag) zullen we zien dat vele in de herbergen werden voltrokken. Hoe valt dit te verklaren?

In het Ancien Régime namen de drankgelegenheden een belangrijke plaats in het dagelijkse leven in. Tijdens de 18e eeuw namen de herbergen en de tapperijen dan ook nog spectaculair toe. Een telling van 1779 voor Vlaanderen liet een getal van elf per duizend inwoners blijken in quasi alle plattelandsgebieden. In de eerste plaats waren de uitbreiding van het wegennet en een stijging van het aantal verkoopplaatsen hiervoor verantwoordelijk. De toenemende monetarisatie van het platteland bracht met zich mee dat de plattelandsbewoner meer en meer zijn goederen ging verkopen op de plaatselijke markt, een gelegenheid die meteen ook werd aangegrepen om de dorst te lessen in een plaatselijke herberg. Een andere belangrijke reden was dat na het midden van de 18e eeuw meer en meer kleine ambachtslui en boeren hun koopkracht zagen dalen en tot loonarbeiders werden gedegradeerd. De kroeg werd, met de voortschrijdende proletarisatie en verarming, én de beknotting of zelfs afschaffing van de traditionele volksvermaken, het sociaal-culturele centrum bij uitstek voor de volksmassa. De overheid nam hiertegenover een dubbelzinnige houding aan: vele magistraten hadden hun belastingsopbrengsten grotendeels te danken aan de lokale distilleerderijen (en waren dus zeker niet bereid ertegen op te treden), maar anderzijds was men bezorgd om de schade die het berokkende aan de arbeidsdiscipline en de goede zeden³³⁵.

Deze situatie kunnen we ook merken op het plaatselijke niveau. In Aalst werd in 1719 bepaald om geen nieuwe drankgelegenheden meer toe te laten, om paal en perk te stellen aan "*de werckelijke ongheregeltheit ende inconvenienten uyt de multipliciteyt van de herbergen resulterende*". De Potter en Broeckart vermelden ook dat ze een los blad hadden gevonden met een lijst van de

³³² Iemand die een kaakslag uitdeelde met de vlakke hand, bijvoorbeeld.

³³¹ Hiervan vonden we één geval: Jacob Waegeman beet de waard en de waardin in de vingers in een herberg en dit zonder een duidelijk motief; S. A. A., LVA, nr. 14016.

³³⁴ ROETS A.-M., *op.cit.*, p. 27.

³³⁵ Zie voor dit alles: SOLY H., Kroeglopen in Brabant en Vlaanderen, in *Spiegel Historiae*, 18 (1983), 11, pp. 569-577.

herbergen voor de stad en het schependom van Aalst, waarvan ze niet wisten of die volledig was. Zij vonden voor Aalst en de drie praterijen 72 herbergen, wat, rekening houdend met een toenmalige bevolking van 11500, één drankgelegenheid per 161,9 inwoners zou betekenen. Alleen al voor de stad Aalst zelf waren er 49, iets wat op een bevolking van ongeveer 4000 inwoners, dus neerkomt op één herberg per 81,6 inwoners³³⁶.

Voor het Land van Aalst zijn we minder goed geïnformeerd: een artikel over herbergnamen in het Land van Aalst voor 1780 laat een totaal van 422 herbergen voor het platteland zien³³⁷. Illegale herbergen en drankgelegenheden, of etablissementen zonder een naam, zijn hier natuurlijk niet bij, dus het aantal zal zeker en vast hoger gelegen hebben. Enkele meer precieze cijfers zijn wel bekend: uit de telling van 1779 blijkt dat Groot-Haaltert (de huidige gemeenten Haaltert, Helderghem, Kerksken en Denderhoutem) 44 herbergen telde. Rekening houdend met de bevolkingscijfers die De Brouwer opstelde voor de periode 1776-1785, zou dit betekenen dat er één drankgelegenheid per 136 personen was. Dit zou neerkomen op één herberg per 27 huisgezinnen.³³⁸ Elders in de kasselrij was de situatie vergelijkbaar. Voor de vijftien dorpen die thans deel uitmaken van Geraardsbergen waren er, volgens de telling van 1779, 80 drankgelegenheden. Voor een populatie van circa 9500 inwoners betekende dit dat er één herberg of brandewijnhuis per 119 inwoners zou geweest zijn. Hier komen we op een verhouding van één per 21 huisgezinnen³³⁹.

Het alcoholverbruik in het Ancien Régime lag ook zeer hoog. Er bestaat een hele waslijst van citaten van buitenlandse reizigers, wethouders en geestelijken over de "jencverplaaag" die, zeker na 1750, het graafschap Vlaanderen teisterde³⁴⁰. Het alcoholverbruik was verantwoordelijk voor directe criminele prikkels. Rekening houdend met een ruwere mentaliteit, kan men stellen dat de neiging tot agressie voor de tijdgenoot moeilijk te controleren was als men in een beschonken toestand verkeerde³⁴¹. Vele slagen en verwondingen, maar ook bedreigingen of doodslagen, gebeurden onder invloed van teveel sterke drank. Dit zien we ook tot uiting komen als men kijkt naar de personen die het slachtoffer werden van slagen en verwondingen.

In 53, 8 % betrof het mannen (geen familie en ook geen overheids personeel in deze categorie) die het kind van de rekening werden. Meermaals werd de herbergier de kop van jut, soms zelfs zonder reden of voor een pietluttigheid. Ene Cornelis Valeijs viel in een herberg te Ruij de herbergier met een mes aan omdat hij zich op een kapotte stoel had gezet³⁴². Ludovicus Cordeel gaf op een namiddag een kerel in een herberg te Elene zoveel slaag dat hij hem voor dood achterliet. Ook een andere man had hij daar afgetroefd. Hiervoor was er zelfs geen duidelijk aanwijsbare reden geweest!³⁴³

Ook op straat ging men vaak over tot geweld als men onder invloed van de drank was. Hendrik Van Den Hende was dronken toen hij in 1769 twee mannen tegen het lijf liep die Frans spraken. Toen hij vroeg waarom ze dat deden zei één van hen dat het zijn zaken niet waren en dat zijn

³³⁶ Zie voor dit alles: DE POTTER F., BROECKAERT J., *Geschiedenis der Stad Aalst, voorafgegaan door een historische schets van het voormalige Land van Aalst*, deel II, Gent, 1874, pp. 343-344. Voor de demografische gegevens zie: DE BROUWER J., *op.cit.*, p. 3 en p. 62.

³³⁷ DE BROUWER J., Herbergnamen in het Land van Aalst voor 1780, in *Het Land van Aalst*, 4 (1952), 1, pp. 38-50.

³³⁸ Zie SCHEERLINCK J., Herbergen van Groot-Haaltert in 1779, in *Heemkundige Kring van Groot-Haaltert*, 16 (1996), 2, pp. 12-19. Voor de demografische gegevens, zie DE BROUWER J., *op.cit.*, pp. 13, 30-31 en 39.

³³⁹ DE CHOU F., Dorpsherbergen in 1779 in Geraardsbergen, in *Het Land van Aalst*, 42 (1990), 2-3, p. 127.

³⁴⁰ SOLY H., *op.cit.*, p. 575.

³⁴¹ VANHEMELRYCK F., *op.cit.*, p. 360.

³⁴² S. A. A., LvA, nr. 13889.

³⁴³ S. A. A., LvA, nr. 13982.

vriend het Nederlands niet machtig was. In woede ontstoken, was hij van plan om de Fransman een mep te geven. De andere persoon kreeg een lelijke houw in het gezicht, door een mes toegebracht, toen hij tussenbeide wenste te komen. In een genadeverzoek tot de vorstin schreef de pastoor van Denderleeuw (zijn woonplaats) dat de betichte een braaf en eerlijk man was, mits hij nuchter was³⁴⁴.

De eigen familie komt op de tweede plaats, met 21,7 % (waarvan 7,6 % de eigen echtgenote betrof). De (groot)ouders of (schoon)vader waren eveneens het slachtoffer van geweld. Onder invloed van drank aarzelden mannen er niet voor hun vrouw er eens flink van langs te geven. Geert Andries uit Wichelen gaf in een dronken bui zijn vrouw een hevig pak slaag, wat hij kort daarna wederom deed. Toen sleepte hij haar zelfs naar de Schelde, met de bedoeling haar te verdrinken, iets waar hij uiteindelijk toch niet toe overging³⁴⁵. De vrouw was echter niet altijd als een onschuldig en helemaal weerloos slachtoffer te beschouwen. Pieter Van Quaille kreeg in 1771 gratie voor een messteek die hij aan zijn vrouw had gegeven. Toen zijn vrouw al scheldend in de kroeg kwam om hem te overhalen naar huis te gaan, ging hij uiteindelijk mee met haar. In de werkplaats gekomen (de beklagde was een slager) was hij net van plan met een mes een kalf te slachten, maar zijn tierende vrouw kwam tussenbeide en beweerde dat hij veel te beschonken was hiervoor. In de strubbeling die ontstond, gaf Pieter aan zijn eega een wonde in de rechterzijde. Het Leenhof meende dat de gratie kon worden toegestaan, omdat de wonde niet al te ernstig was geweest én omdat zijn vrouw bekend stond als een twistzieke persoonlijkheid met een moeilijk karakter³⁴⁶.

Noël-Jozef Bockstal had de benen moeten nemen omdat hij zijn schoonvader een fikse trap in het gezicht had gegeven. Hij had hem eerst bedreigd, uit woede omdat deze een paard verkocht had buiten medeweten van Noël-Jozef. Omstaanders probeerden hem te bedaren en één van hen liet zijn hond los op de beklagde. Toen Noël-Jozef het dier wilde afweren, gaf hij ongewild een fikse trap in het gezicht van zijn schoonvader, die zich gebukt had om zijn hoed op te rapen. De verzoening tussen dader en slachtoffer was hier al gebeurd, wat het Leenhof als één van de redenen zag om een positief advies uit te brengen³⁴⁷. Materiële geschillen waren trouwens meermaals de aanleiding voor geweld of bedreigingen op de mannelijke leden van de familie. Dit voorbeeld maakt ook duidelijk dat men ook zonder het gerecht tot een vergelijk tussen de beide partijen kon komen.

In 11,5 % van de slachtoffers ging het om "overheidspersoneel". Onder deze noemer hebben we de baljuw of schout, maar bijvoorbeeld ook boswachters of provoosten gerangschikt. Natuurlijk behoorde geweld op personen die onder de vorstelijke "sauvegarde" stonden tot de bevoegdheden van de Raad van Vlaanderen, waardoor we via de gegevens uit de archieven van het Leenhof nog met een onderschatting zitten van het werkelijke aantal gewelddaden op deze gerechtsambtenaren. Toch was volgens het reglement van 1420 het Leenhof bevoegd voor misdaden tegen de grafelijke ambtenaren, maar dit gaf door de eeuwen heen wel aanleiding tot betwistingen³⁴⁸.

Het ontzag voor de gerechtsofficieren was vrij gering in de besproken regio. Veelal werd de plaatselijke gerechtsofficier het slachtoffer van slagen en verwondingen als hij uit hoofde van zijn functie probeerde om een ruzie of een gevecht te doen stoppen. De gebroeders Pletinck wendden zich tot de baljuw van Wichelen en de officier van Wichelen toen deze in een herberg een gevecht

³⁴⁴ S. A. A., LvA, nr. 13858, en A. R. A., nr. 630.

³⁴⁵ S. A. A., LvA, nr. 14052.

³⁴⁶ A. R. A., GR, 631A.

³⁴⁷ A. R. A., GR, idem.

³⁴⁸ VAN ISTERDAEL H., Kasselrijleenhoven..., pp. 527-528.

wensten te doen stoppen dat door de broers was uitgelokt³⁴⁹. Maarten Van Donckerwolcke en Laurentius Van Malderghem hadden twee boswachters verwond toen ze werden betrapt op een illegale houtkap in het bos Te Rijst in Schorisse³⁵⁰. Toch werden de officieren van het gerecht niet altijd gevisieerd in de uitoefening van hun functie. De reeds genoemde Jan Frans De Porre gaf de officier van Bavegem een flink pak slaag omwille van persoonlijke redenen. Deze gerechtsambtenaar was getrouwd met de tante van Jan en behandelde haar slecht. Bovendien zat hij aan de drank. Deze feiten hadden Jan woest gemaakt en daarom had hij in de avond van 21 december 1784 met een kompaan de officier, toen deze van een herberg weerkeerde, te grazen genomen³⁵¹.

Vrouwen en kinderen die geen familie waren, maakten 12,7 % uit van de slachtoffers. Joos Van Der Heijden gaf met een "knotse" slaag aan een kind en toen de moeder dat wenste te beletten sloeg hij haar brutaalweg de grond op.³⁵² De vaststelling dat er blijkbaar geen vaders waren die hun kinderen mishandelden, kan een aanwijzing zijn dat men een zekere vorm van geweld binnen de huiselijke kring tolereerde.

2. 2. Bedreigingen

Hiervan vonden we 40 gevallen. Let wel, veel gevechten en doodslagen werden voorafgegaan door bedreigingen en beledigingen, die niet altijd expliciet als een delict werden vermeld.

Voor 60 % van deze delicten konden we nagaan welke potentiële bedreiging de slachtoffers boven het hoofd hing. In 25 % ging het om brandstichting. De tijdgenoot was, zoals reeds vermeld, zeer bevreesd voor het vuur, waardoor men dergelijke bezweringen als zeer ernstig beschouwde. Dit zien we bijvoorbeeld in de zaak van Francis Van Der Sticht. Naast andere geweldsdelicten, had hij in een herberg te Haaltert bedreigd met brandstichting omdat hij het gelag niet wenste te betalen. Het gerecht sprak hem toe dat, "ingevolge de leeringe van Damhoudere" een dergelijke bedreiging al voldoende was om als een effectieve brandstichter aanschouwd te worden³⁵³. Pieter Lagoij, een vagebond, had hier eveneens mee bedreigd toen hij niet genoeg aalmoezen kreeg³⁵⁴. We vonden trouwens verschillende aanduidingen van landlopers die de bevolking met dergelijke uitdrukkingen schrik aanjoegen, als ze misnoegd waren omdat ze geen aalmoes kregen.

Doodsbedreigingen of dreigen met fysiek geweld namen respectievelijk 18 en 17,5 % in. De reeds vernoemde Jan Baptist De Clercq bedreigde de vader van het meisje dat hij geschaakt had. Toen deze eiste dat ze met hem weer naar huis zou gaan, nam hij in een vlaag van woede een hooivork ter hand en bedreigde hem met de dood.³⁵⁵

Een belangrijk deel van de bedreigingen lijken in de archieven te zijn terechtgekomen omdat ze ofwel tegen familie of burens waren gericht (25 %) ofwel tegen geestelijken, leden van het gerecht of de magistraat (samen 27,5 %). Hier lijkt het dus van groot belang geweest te zijn tegen wie men een bedreiging uitte, namelijk in welke mate aan de orde der familie of het wereldlijke gezag werd getornd. Een eigendomsgeschil was de oorzaak dat Pieter Van Nuffel een heleboel bedreigingen uitte tegen zijn vader en een boekhouder te Schaarbeek³⁵⁶. Hendrik Van Den Hende kwam in 1776

³⁴⁹ S. A. A., LvA, nr. 13900.

³⁵⁰ S. A. A., LvA, nr. 13884.

³⁵¹ A. R. A., GR, nr. 602B en S. A. A., nr. 14084.

³⁵² S. A. A., LvA, nr. 14050.

³⁵³ S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 200 en nr. 13798.

³⁵⁴ S. A. A., LvA, nr. 13770.

³⁵⁵ S. A. A., LvA, nr. 13870.

³⁵⁶ S. A. A., LvA, nr. 13767.

wederom in aanraking met het gerecht omdat hij zijn vrouw regelmatig aftroefde en met de dood had bedreigd. Deze bewoordingen had hij ook tegen andere dorpsgenoten geuit³⁵⁷.

Martine Triest en Marie Van Dorpe hadden tijdens de uitvoering van hun vonnis wegens landlopen, bedelen en stelen het gerecht beledigd en bedreigd. Martine had aan de stadhouder zelfs de bedreiging geuit zijn huis in brand te steken³⁵⁸. De gerechtsofficieren kregen voorts allerlei bedreigingen naar het hoofd geslingerd als ze beroepshalve tussenbeide kwamen in ruzies en gevechten.

Ook aan de clerici werden bedreigingen geuit. Meestal betrof het de dorpspastoor, maar andere geestelijken werden eveneens gevisieerd. Wegens de diefstal van hout en plantsoenen uit het bos van Ename, die het gerecht bij hem thuis aantrof, had Engelbert De Meulemeester bedreigingen geuit tegen de prelaat van de abdij van die gemeente.³⁵⁹

Tot slot waren er de eigen (misdadige) belangen, reden waarom men ertoe overging om mensen te intimideren. De reeds genoemde Pieter Frans Broodcooren en Pieter De Cubber hadden niet alleen een valse getuigenis gegeven in een proces te Geraardsbergen, maar ook getuigen bedreigd³⁶⁰.

2.3. Doodslag

Doodslag of "homicidium simplex" kenmerkte zich door de openbaarheid en de afwezigheid van een voorbedachte rade³⁶¹. Voor de kasselrij zijn we hierover alleen gedurende de periode 1760-1795 ingelicht, als het Leenhof dus ook een strafrechtelijke bevoegdheid kreeg over de inwoners uit de heerlijkheden in het Land van Aalst. Doodslag kwam bijna dubbel zo veel voor in de archieven dan moord (35 delinquenten die hiervan beticht werden tegenover 16 voor moord). Dit hoge cijfer is te verklaren door de aard van het vergrijp: het is één der misdrijven waarvan de dader gemakkelijk kan worden geïdentificeerd omdat de doodslag onder de invloed van hevige, maar tijdelijke emoties werd gepleegd in de openbaarheid³⁶². Veelal waren er dus getuigen die het delict aan de gerechtelijke instanties konden aangeven. Dit vormde een contrast met moord, gepleegd met voorbedachtheid en in het geheim, wat er ook voor zorgde dat het misdrijf veelal niet aan het licht kwam³⁶³.

Het openbare karakter komt goed tot uiting als we kijken naar de plaats waar de doodslag gepleegd werd. Ook hier blijkt de "populariteit" van de herberg: niet minder dan 62,5 % van alle doodslagen vonden plaats in drankgelegenheden. Op de tweede plaats komt de woonst, met 18,7 %. Andere publieke plaatsen, zoals de straat of de kermis, zijn elk goed voor 9,3 %. Maar ook voor die plaatsen buiten de herberg geldt dat de doodslag dikwijls een ongewild uitvloeisel was van een bezoek aan de kroeg.

Over een mogelijk motief voor dit vergrijp tasten we soms in het duister. In een gevecht waarin meerderen betrokken waren, was het ook niet altijd duidelijk wie nu juist de schuldige was voor de doodslag en of men al dan niet uit zelfverdediging handelde. Laten we het geval van Dionysius Dierens eens bekijken in dit verband. Deze ging met drie anderen in 1778 bij een smid te Petegem

³⁵⁷ S. A. A., LVA, nr. 13925.

³⁵⁸ S. A. A., LVA, nr. 13402, fol. 122-124; zie hiervoor ook: DE FEYTER S., *op.cit.*, p. 84.

³⁵⁹ S. A. A., nr. 13732, fol. 138 en nr. 14071.

³⁶⁰ S. A. A., nr. 13402, fol. 235-236, en nr. 13841.

³⁶¹ MAES L. Th., *op.cit.*, p. 260.

³⁶² Men moet er wél mee rekening houden dat de dader in veel gevallen de benen nam, zodat men bij verstek veroordeeld werd.

³⁶³ VAN HEMELRYCK F., *op.cit.*, p. 99.

(bij Oudenaarde) om geweren “ *te doen vermoecken*”. De smid was echter niet thuis, waarop ze iets gingen drinken. Toen ze weer kwamen kloppen, kwamen drie anderen langs die hen vroegen wat ze daar deden. Wat er dan gebeurd is, is niet duidelijk, maar het moet tot een woordenwisseling gekomen zijn, met de dood van één man uit de andere groep tot fataal gevolg. De twee kompanen van het slachtoffer beweerden dat de beklagde eerst zou uitgehaald hebben. De kameraden van Dionysius echter hielden vol dat het slachtoffer aan hun vriend al een hoofdwonde bezorgd had, vooraleer Dionysius een fatale messteek gaf. In het gratieverzoek wezen de leenmannen erop dat het gebeuren een ongelukkig toeval was en dat de beklagde, die al drie jaar voortvluchtig was, “ *eenen paisibelen jongelinc* “ was en dat het gratieverzoek, door de vader van de beklagde ingediend, positief kon behandeld worden³⁶⁴.

Voor 24 delinquenten konden we wel duidelijk bepalen wat de waarschijnlijke aanleiding was voor hun gedrag. Agressie kwam op de eerste plaats, met elf gevallen. Dikwijls was dit gevoel uitgelokt of versterkt door overmatig alcoholverbruik. Latente haatgevoelens manifesteerden zich dan in volle hevigheid. De soldaat Jan-Baptist Scheerlinck was op de terugtocht van een herbergbezoek, toen hij Gillis Rogier en diens broer tegenkwam, die uit een andere herberg kwamen. Voor een beter begrip der zaken is een kleine uitwijding vereist: de vader van Jan-Baptist was de molenaar van Aaigem en had bedreigingen geuit aan andere molenaars (waaronder de molenaar van Woubrechtgem, die de vader was van Gillis) die van plan waren om hun graan te komen malen in de nabijheid van het dorp. Het slachtoffer en zijn broer moeten slechte commentaar gegeven hebben op de vader van Jan-Baptist, die in een vlaag van woede aan eerstgenoemde een flinke slag op het hoofd gaf met een stok, waaraan hij drie dagen later zou overlijden.³⁶⁵ Hoewel overmatig drankgebruik niet expliciet vermeld werd als omstandigheid, lijkt het waarschijnlijk dat ook in dit geval de drank de tongen losser zal gemaakt hebben en de gemoederen sneller verhit doen worden. Een manifest voorbeeld van overmatig drankmisbruik was het geval van Jan Bloijaert. In een stomdronken bui had hij zijn vrouw al een dusdanige pandoering gegeven dat ze een naburig bos was ingevlucht. Jan sneed in dat bos enige takken af en sloeg haar hiermee letterlijk uit het bos en terug in het woonhuis, waar ze bezweek aan haar verwondingen.³⁶⁶

De tijdgenoot leek soms wel zijn plezier te halen uit systematisch de boel op stellen te zetten, althans volgens het bronnenmateriaal. Natuurlijk kan het evengoed zo zijn dat juist door dit provocerende en opvallende gedrag de zaak belangrijk genoeg werd geacht om in de bronnen terecht te komen. Op 24 januari 1773 was een zevenkoppige bende een herberg te Borsbeke binnengebroke, waarvan er twee iemand hadden verwond en een ander doodgeslagen. Deze bende stond bekend als beruchte ruziestokers. Men wist “ *dat sij beth de twee jaeren sijn gegaen naer de eene ende d'andere prochie met voornemen van ruzie te maecken en te vechten*”. Kort tevoren hadden zij trouwens in het openbaar de bedreiging geuit “ *die van Borsbeke doodt te slaen*”³⁶⁷.

Zelfverdediging komt op nummer twee, en was de oorzaak in negen gevallen. Men diende zich te verweren tegen een woeste agressor, die al dan niet tot deze emoties was opgezweept door de drank. Jan-Baptist De Loose moest in 1755 zijn schoonbroer wel doodsteken aangezien dit zijn enige verweer was tegen diens woeste aanvallen. Deze schoonbroer was een opvliegende persoon die al tevoren ermee bedreigd had om Jan-Baptist te doden. De beklagde stond daarentegen

³⁶⁴ Zie S. A. A., LvA, nr. 13944 en A. R. A., nr. 596B.

³⁶⁵ S. A. A., LvA, nr. 14003 en A. R. A., nr. 610A.

³⁶⁶ S. A. A., LvA, nr. 14048.

³⁶⁷ S. A. A., LvA, nr. 13902.

bekend als iemand van goed gedrag³⁶⁸. Herbergiers moesten zich op hun beurt verdedigen tegen opvliegende klanten. Jozef Van Elders kreeg gratie voor zijn onvrijwilige doodslag die hij in 1773 gepleegd had in de herberg van zijn ouders. Martin Van Oudenhove, een knecht, kwam met zijn werkmakers iets drinken in de herberg van de ouders van Jozef. Toen hij vond dat de bediening niet snel genoeg ging, maakten hij en zijn kompanen amok tegen de waardin en haar zoons. Uiteindelijk kon Jozef hem onschadelijk maken door een schot in het been. Hieraan stierf hij tien dagen later, wat, aldus de motivatie van het Leenhof, vermeden had kunnen worden als de chirurgijn tijdig tot amputeren was overgegaan³⁶⁹. Hier zien we dus dat de mens uit de 18e eeuw zeer snel bijzonder opvliegend kon reageren door een kleinigheid of een simpel voorval én dat vele doodslagen veroorzaakt werden doordat wonden noodlottig werden voor het slachtoffer door de gebrekkige medische verzorging. Het recht rekende immers ook die toegebrachte kwetsuren tot doodslag die pas dagen of weken na de feiten tot het overlijden van het slachtoffer leidden³⁷⁰.

Twee daders namen het recht in eigen handen. Pieter Roelandt en Cornelis Van Cauter meenden dat de kerel die ze op de kermisdag van 17 september 1739 met een stok dood sloegen een dief was, wat echter bij nader onderzoek niet zo bleek te zijn³⁷¹.

Ook de Brabantse Omwenteling leidde tot doodslag. De vader van Leonard en Charles Van Aelbroeck schreef in 1791 een genadeverzoek voor zijn twee voortvluchtige zoons. Zij hadden het met hun bende in Zottegem aan de stok gekregen met de patriotten, waarbij één dode te betreuren viel. Deze stad was in de woelige jaren 1789-1790 voortdurend bedreigd door de keizersgezinden. De patriotten stonden immers in het westelijk deel van het Land van Aalst in het defensief³⁷².

Met welke middelen hielp men iemand naar de andere wereld? Het mes werd gebruikt in acht gevallen, stokken in vijf. Vuurwapens werden ook hier maar zelden aangewend (in drie gevallen), andere voorwerpen (bv. een rijzweep) eveneens drie maal en de blote vuisten in één geval. Zoals bij slagen en verwondingen, is het opmerkelijk dat vele agressors met messen of andere wapens rondliepen. Deze bewapening was tegelijkertijd een antwoord op de onveiligheid en ook juist een bedreiging voor de algemene veiligheid. Deze particuliere beveiliging was het antwoord op een politieapparaat dat tekortschoot om de openbare orde en rust te garanderen, op de regelmatig voorkomende oorlogen en de veelvuldige plaatsen die een gevaar konden inhouden. Vandaar dat het gezag, zowel centraal als lokaal, dikwijls het dragen van bepaalde wapens verbood³⁷³.

In 1734 werd een ordonnantie uitgevaardigd die het bezit van zakpistolen verbood en zware sancties oplegde aan wie alsnog deze wapens in zijn bezit had. Het centrale gezag was er zich immers ook maar al te goed van bewust dat de meeste doodslagen of moorden met het blanke wapen plaatsvonden. Daarom werd het dragen van scherpe wapens eveneens verboden. Ook wie zich hier niet aan de regels hield, moest zwaar bestraft worden. Wie het bijvoorbeeld nog maar waagde om een mes te trekken in een gevecht, zonder iemand te kwetsen, werd verbannen voor tien jaar en verbeurde de helft van zijn goederen³⁷⁴.

Rousseaux meent dat, vanaf de 16^e en de 17^e eeuw, door de vooruitgang van de medische kennis en de verzorging gevechten minder vaak een dodelijke afloop kenden. Ook zou volgens hem de

³⁶⁸ S. A. A., LVA, nr. 13783 en A. R. A., nr. 624A.

³⁶⁹ A. R. A., nr. 633A.

³⁷⁰ MAES L. Th., *op.cit.*, p. 260.

³⁷¹ A. R. A., GR, 617A.

³⁷² D'HOKER-CLAEYS A., De omwenteling van 1789-1790 in het oosten en het zuidoosten van de provincie Vlaanderen, in *Het Land van Aalst*, 24 (1972), 2, pp. 154-155.

³⁷³ ROUSSEAU X., *Ordre moral, justices et violence: l'homicide dans les sociétés européennes, XIIIe-XVIIIe siècle*, in GARNOT B., *Ordre moral et délinquance de l'Antiquité au XXe siècle*, Dijon, 1994, p. 72.

³⁷⁴ R. O. P. B. A., 3e serie, deel IV, 31 maart 1734.

groeierende populariteit van vuurwapens verantwoordelijk geweest zijn voor een toename van het aantal moorden met dergelijke wapens, wat toeliet om vanop een afstand iemand te doden³⁷⁵. In de regio zien we echter dat slechts vrij weinig al dan niet dodelijke verwondingen door middel van vuurwapens werden toegebracht, zelfs bij moord (zie volgend hoofdstuk). Aangezien we geen gegevens hebben over de vorige eeuwen, kunnen we natuurlijk geen uitspraak doen over een mogelijke stijging in de regio van het gebruik van vuurwapens bij geweldsmisdrijven. Ook waren er enkele verwondingen die juist door de gebrekkige medische verzorging (vaak onkunde van de geneesheer) de dood van het slachtoffer tot gevolg hadden.

Wie werd er het slachtoffer van doodslag? In 81,2 % van de gevallen was het een (niet-verwante) man, in 12,5 % familieleden, waarvan de gedode schoonbroer van Jan-Baptist De Loose de uitzondering was op de regel dat het steeds de echtgenotes waren die het slachtoffer werden van hun razende, dronken man. In 3,1 % betrof het kinderen. Philippe Roels had een jongen doodgeslaan met zijn rijzweep. De jonge snaak had met stenen gegooid naar hem en zijn paard, dat naar eigen zeggen van een schichtige natuur was.³⁷⁶

2. 4. Moord

De moord of "murdrum" was de doodslag die in het geheim werd begaan. Ook wie iemand langs achter doodsloeg, of hiertoe overging bij nacht en zonder waarschuwing of iemand een kopje kleiner maakte en het verzweg, werd als een moordenaar aanzien³⁷⁷. Dit heimelijke karakter is waarschijnlijk de reden dat ook voor de stad en zeker voor de kasselrij van Aalst dergelijke misdrijven veelal onontdekt bleven. Dit zou dan natuurlijk ook verklaren waarom we slechts 17 delinquenten vonden die van dit geweldsmisdrijf beticht werden, als we roof- of kindermoord (elk één geval) buiten beschouwing laten hier. Ook waren er vele moordenaars die de benen namen, zoals bij doodslag. Hier is het zelfs zo dat we voor het Land van Aalst tijdens de periode 1760-1795 maar twee veroordeelde beklagden hebben, waarvan er dan nog één dan voor medeplichtigheid aan moord wordt veroordeeld³⁷⁸. Alle andere delinquenten waren gevlucht!

Wat dit kenmerk van heimelijkheid betreft, kwamen we tot de conclusie dat vier moorden in de huiselijke kring plaatsvonden en drie in het bos of veld, dus zonder onafhankelijke getuigen. De afwezigheid van derden maakte dat het soms moeilijk was om de schuld van de verdachten duidelijk aan te klagen. De jachtopziener Filip Saeck kreeg in 1778 uiteindelijk gratie voor de moord op een man in een bosje te Merc, nadat zijn vrouw al twee verzoeken tot gratie had ingediend die werden afgewezen. Bij haar derde verzoek had ze een verklaring erbij gestoken die het goede gedrag en dito zeden van haar echtgenoot diende aan te tonen. Een ander bijgevoegd document diende dan weer juist het tegenovergestelde aan te tonen voor de man die Filip in de rug had neergeschoten. In het advies dat het Leenhof diende voor te leggen, hield men wel rekening met het goede gedrag van de beklagde, maar vonden ze dat een schot in de rug niet echt ter verdediging kon worden aangevoerd³⁷⁹.

Desalniettemin vonden nogal wat moorden plaats op de straat of in openbare gelegenheden (5 gevallen). Dit was omdat ze het karakter hadden van een doodslag waarbij men het moordwapen (een mes) in de rug plantte. Adriaan Waghemans had met ene Pieter Vinckhauwt eerst in een herberg te Aalst gezeten, toen ze ruzie kregen omdat Adriaan buiten een vrouw uitschold. Pieter

³⁷⁵ ROUSSEAU X., *Ordre moral...*, in GARNOT B., *op.cit.*, p. 77.

³⁷⁶ A. R. A., GR, 615B en 616A.

³⁷⁷ MAES L. Th., *op.cit.*, p. 261.

³⁷⁸ S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 167.

³⁷⁹ Voor dit alles, zie: S. A. A., LvA, nr. 13736, en A. R. A., 635A en 635B.

stelde voor om het te gaan uitvechten “*op de Capuciene veste*”. Adriaan gaf aan het slachtoffer echter een messteek toen ze aan het wandelen waren naar de uitverkoren kampplaats. Deze draaide zich om en kreeg dan nog twee steken in de borst, waaraan hij ter plekke bezweek³⁸⁰. Dit verklaart dan ook waarom er van de elf moorden waarbij we zeker weten hoe ze werden uitgevoerd, er zes met het mes, drie met voorwerpen allerhande en slechts drie met vuurwapens werden uitgevoerd.

In één casus hebben we te maken met een vorm van huurmoord. Adriaan De Cock was door toedoen van Frans Lenaert uit Aalst de jachtopziener van Liedekerke kunnen worden. Na veel steekpenningen kon de eerstgenoemde deze jachtopziener ervan overtuigen om Frans Touriani, de gewezen griffier van Denderleeuw, om te brengen. Waarom hij deze persoon uit de weg wilde ruimen, konden we niet duidelijk achterhalen. Op de avond van 13 juni 1778 zaten Frans en Adriaan in een herberg te Liedekerke, als de laatstgenoemde met een geweer naar buiten sloop. Hij haastte zich door de Dendermeersen tot hij bij de Oude Dender kwam, waar hij zich verdoken opstelde in een bosje. Het slachtoffer, op terugtocht van Denderleeuw, kwam langs en werd neergeschoten. Na het moordwapen verborgen te hebben, keerde Adriaan terug naar de herberg, maar zijn kompaan was al weer naar Aalst. Niet ver van het Osbroek haalde hij hem in en lichtte hem in over de gelukke aanslag. Adriaan werd geëxecuteerd met het zwaard, terwijl een voortvluchtige Frans bij verstek eveneens tot de doodstraf werd veroordeeld. We weten dat zijn vrouw een gratieverzoek indiende, waarbij ze vroeg om zijn straf te laten omzetten in een levenslange detentie. Hierbij vroeg ze rekening te houden met de goede naam en faam van de handelaarsfamilie waartoe Frans behoorde. Op welke wijze het verzoek werd behandeld, weten we niet³⁸¹.

Wie werd nu het slachtoffer van moord? In de dertien gevallen van moord werden er slechts twee vrouwen gevisieerd, al de rest waren mannen, waarvan er twee soldaten waren, één een ronselaar, en nog een ander de schoonvader van de beklagde. Pieter De Mulder werd in 1771 bij verstek veroordeeld tot een levenslange verbanning uit de Oostenrijkse Nederlanden. Hij had zijn stiefmoeder in koelen bloede de keel overgesneden. Er werd zelfs een premie van 200 gulden beloofd voor wie hem vond³⁸².

2. 5. Beledigingen

Hiervan vonden we zestien gevallen. Het feit dat deze relatief weinig in de bronnen verschijnen kan een aanduiding zijn van de geringe interesse om dit misdrijf te vervolgen, vanuit de overtuiging dat vele toch het gevolg waren van een grotere loslippigheid na overmatig alcoholverbruik. We moeten wel rekening houden met het feit dat, zoals bij bedreigingen, veel bedreigingen eindigden in slagen en verwondingen, of, erger nog, doodslag. Het waren dan meestal dergelijke geweldsmisdrijven die vervolgd werden.

Ook hier lijkt de instelling of de persoon die men beledigde een belangrijke factor geweest te zijn om tot vervolging over te gaan. Vooral als men de plaatselijke wereldlijke en geestelijke overheden verwenste, riskeerde men een vervolging. Jan Wauters was niet alleen verantwoordelijk geweest voor diverse vechtpartijen, maar hij had eveneens verwensingen geuit bij de abdij Ten Roosen in Aalst. Hij had de keizerin, het klooster en de magistraat verwenst. Zijn straf voor deze vermetelheid bestond erin om voor de Aalsterse vierschaar God en het gerecht om vergiffenis te vragen³⁸³.

³⁸⁰ S. A. A., SA, nr. 1119, fol. 1.

³⁸¹ Zie voor dit alles: A. R. A., GR, nr. 610A en S. A. A., LvA, nr. 13736.

³⁸² S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 20-21, en nr. 13861.

³⁸³ S. A. A., SA, nr. 1119, fol. 60.

2. 6. Zelfmoord

Zelfmoord werd als een zwaarder delict beschouwd dan moord, want wie de hand aan zichzelf sloeg, doodde niet alleen het lichaam, maar ook de ziel. De mens was immers één van de schepselen van God, en beschikte niet over zijn eigen leven of dat van een ander. Aldus werd een begraafing in gewijde grond niet toegelaten voor een zelfmoordenaar. De postume bestraffingen voor zelfmoord werden in 1782 door Jozef II afgeschaft, wat overigens niet zonder moeilijkheden of protest gebeurde. Hiervan vonden we drie gevallen, alle voor de stad Aalst, waarvan er dan nog één een vermoedelijke zelfmoord lijkt, één zelfmoordpoging en slechts eenmaal, in 1733, vinden we de bestraffing van een zelfmoordenaar. Het lijk van Hendrik Meganck diende “ *onder den dorpel getrocken te worden* “, vervolgens gesleept naar het galgenveld (de “ *plaetse patibulaire* ”) om daar gehangen te worden in een “ *micke* ”. Voorts werden al zijn goederen geconfisqueerd³⁸⁴.

Dat we geen gevallen van zelfmoord voor de kasselrij vonden, hoeft niet te verwonderen. Voor de periode 1700-1759 was het Leenhof alleen bevoegd voor de “ghedyde” personen die opgepakt waren op het platteland. Dat we na 1760 hiervan geen gevallen vonden, kan misschien verklaard worden door het feit dat de nabestaanden er alle belang bij hadden dat een plotse dood van een familielid niet als zelfmoord werd aanschouwd. Niet alleen was het moeilijk voor een chirurgijn om een plots overlijden als zelfmoord te verklaren (wat ongetwijfeld ook een verklaring biedt voor het lage aantal zelfmoorden in de stad en het schependom van Aalst), maar had men als nabestaande om redenen van eer en geld er alle belang bij dit feit te verdoezelen en het als een natuurlijk overlijden te laten doorgaan. De publieke en ontorende straf voor het lijk van de zelfmoordenaar zorgde ervoor dat de faam van de hele familie gediscrediteerd werd. De verwanten verloren ook alle rechten op een nalatenschap, door de confisquatie van de goederen van wie zichzelf doodde³⁸⁵. In de inventaris van het Land van Aalst is er wél één nummer dat over een zelfmoord gaat, maar deze zaak werd behandeld voor het Leenhof van de baronnie van Schorisse³⁸⁶, dus niet voor het Leenhof ten Stenc.

2. 7. Te vondeling leggen van kinderen

Hiervan vonden we twee gevallen. Waarschijnlijk zullen nog wel meer vrouwen hiertoe overgegaan zijn, maar ontsnapten zij aan de handen van het gerecht. In beide gevallen was de armoede van de moeder de reden waarom zij haar pasgeboren kind als vondeling achterliet. De 17-jarige naaister Catharina Geofroj gaf haar miserie als motief op waarom ze haar pasgeborene in Aalst te vondeling had gelegd³⁸⁷.

2. 8. Kindermoord

Kindermoord was de doodslag gepleegd op een kind bij of kort na de geboorte, wat voor een afschuwelijk misdrijf doorging, aangezien men door het doden van een ongedoopt kind de ziel deed verloren gaan³⁸⁸. Een zwangere vrouw ging hiertoe over door als het moederschap voor haar een moeilijke zaak betekende. Van dit misdrijf vonden we slechts één geval. Waarschijnlijk geldt ook hier dat het archiefmateriaal ons geen werkelijk beeld geeft over de frequentie van dit feit. Om dit misdrijf gerechtelijk te kunnen onderzoeken was natuurlijk een kinderlijk nodig, iets wat niet

³⁸⁴ S. A. A., SA, nr. 1119, fol. 11.

³⁸⁵ Zie voor dit hoofdstuk: VANHEMELRYCK F., *op.cit.*, pp. 113-118.

³⁸⁶ S. A. A., LVA, nr. 13962.

³⁸⁷ S. A. A., LVA, nr. 13830.

³⁸⁸ VANHEMELRYCK F., *op.cit.*, p. 110.

altijd aanwezig was. Voor ons onderzoek namen we ook geen dossiers van lijkschouwingen door, zodat dit potentiële hulpmiddel om deze misdrijven aan het licht te brengen niet voorhanden was. Ene Adriane Schockaert was in 1761 tot deze daad overgegaan door haar grote armoede. Zij werd hiervoor, zoals gebruikelijk was met dergelijke geweldsmisdrijven, zwaar gestraft: een geseling en een verbanning voor 30 jaar uit het Land van Aalst en Vlaanderen, alsook het betalen van de gerechtskosten³⁸⁹.

2. 9. Roofmoord

Hiervan vonden we ook slechts één geval, zij het dat het om een zeer goed gedocumenteerde casus gaat. De genaamde Fidelis Van De Velde vermoordde en beroofde zijn vroegere werkgeefster, de pachtster Pieternelle De Vos. Hij was, wat het bestelen van deze vrouw betrof, niet aan zijn proefstuk toe: bij twee eerdere diefstallen zou hij zeker 300 ponden groot uit een koffer hebben meegepikt. Fidelis stond in de omtrek bekend als een "*ledighanger*" en had zich een reputatie van een drinkebroer, een gokker en een verbrasser opgebouwd. Na zijn laatste diefstal had hij gemerkt dat Pieternelle haar huis niet meer verliet, waarop het plan moet gegroeid zijn bij hem om haar te vermoorden. In de ochtend van de eerste juli 1781 sloop hij uit de schuur, waar hij zich had verborgen, toen hij zeker was dat haar neef naar de vroegmis was vertrokken. Met de draaistok van een wagen in de hand kwam hij in de keuken en gaf haar een dodelijke slag op het voorhoofd. Hij haastte zich naar de geldkoffer, toen hij merkte dat ze opgestaan was en naar de koestal vluchtte. Hij liep achter haar aan en gaf haar de fatale slag op het achterhoofd. Vervolgens roofde hij al het geld, begroef het, behalve twee goudstukken, en haastte zich naar een nabijgelegen herberg. Tijdens het kaartspel vernam hij dat "*uw schroomelijk schelmstuk ende de moord op Pieternelle De Vos alreede rugtbaer ende bekent was*". Daarna dweilde hij verscheidene herbergen af tot hij de volgende ochtend in een kroeg in Sint-Maria-Horebeke werd gearresteerd. Op 5 september 1781 werd hij veroordeeld tot radbraking, met de draaistok die hij gebruikt had om Pieternelle te doden³⁹⁰.

Het zou best kunnen dat er nog andere roofmoorden in de regio werden begaan, maar het feit dat deze in het Ancien Régime meestal werden begaan op verlaten plaatsen, bij nacht en ontij, maakte dat het voor het gerecht niet gemakkelijk was om de dader(s) van dergelijke misdaden op te sporen. Fidelis zou in dit verband dus gewoon een pechvogel kunnen geweest zijn, die niet over een overtuigend alibi beschikte om hem van mogelijke verdenking te zuiveren. De gruwelijke straf die hij moest ondergaan lijkt wel een goed bewijs dat het gerecht aan een dergelijke vorm van moord zwaar tilde.

Licentiaatsverhandeling Dries Mertens

(wordt vervolgd)

³⁸⁹ S. A. A., LvA, nr. 13402, fol. 198 en nr. 13787.

³⁹⁰ S. A. A., LvA, nr. 13732, fol. 72-74 en nr. 13996.

Kerksken- Huurcontract-1869

Het is zeer twijfelachtig dat reeds in 1869 elke huurovereenkomst met een notariële akte bekrachtigd werd. Hierna een voorbeeld van een huurcontract opgesteld door notaris E. De Paepe uit Herzele tussen verhuurder Dominique Meganck, fabrikant te Kerksken en 'Jufvrouw' Virginie De Graeve, weduwe van Benoit Van den Broeck, 'particuliere' als huurster.

Het betrof een 'huis en erve met groote poort, gestaan en gelegen te Kerksken aen de kerk, zijnde eene herberg, palende van voren aen de kalseide van Aelst op Geraardsbergen, van de eene zijde aen het straatjen, en van de andere zijde met het deel naest de straet aen de heer Jan Baptiste Schotte en met het deel naest achter aen den heer verhuerder.'

De huurvoorwaarden werden duidelijk omschreven:

-de verhuring geldt voor een termijn van 6 of 9 achtereenvolgende jaren, waarbij de partij die het contract na 6 jaar wil beëindigen minstens 6 maand op voorhand schriftelijk moet verwittigen

-de pacht zal ingaan op 01-08-1869

-de huurprijs bedraagt 200 frank per jaar in handen en ten huize van den heer verhuerder of actie hebbende op vervalldag of uiterlijk binnen de twee maanden nadien oppine van pachtbraek vind den heer verpachter zulks goed

-de grondbelasting zal door de huurster betaeld worden, 'dewelke voor het heffen de registratieregten geschat worden op 15 francs 's jaers'

-er mag niet verder verhuurd worden, zelfs niet gedeeltelijk, zonder schriftelijke toelating van de verhuurder

-indien de huurster de voorwaarden niet nakomt zal 'de pacht ten volle regt zonder in mora stelling commandement of vonnis door het feit der nalatigheid of overtreding van regtwege voltrokken zijn, indien de eigenaar of actiehebbende zulks goedvinden

-Tot uitwerking van al hetgene voorgaet heeft de pachtster domicilie verkozen ten gemeentehuize van Kerksken.

-De kamer op welke tegenwoordiglijk den scheermolen staet word aen den heer verpachter gereserveerd met ingang langs de groote poort, langs gezegde poort word even gereserveerd den ingang van het huis bewoond door Jean Meganck'.

Het huurcontract werd door de notaris, de verhuurder, de huurster en twee getuigen ondertekend. De getuigen waren Francis Dooremont en Charles De Mol, beiden uit Kerksken.

Omer Van Cromphaut

Schenkingen Documentatiecentrum Wij danken:

E.H. Deken Soens : bidprentjes
Paul Temmerman, Kerksken: werken van
E.H. Emiel Scheerlinck
Herman Temmerman, Terjoden: doodsprentjes
Nele Beerens, Aaigem: thesis RUG,
Benamingen voor de voeding in de
Denderstreek

Heldergem- Klok uit de toren - 1943

Zoals in de meeste dorpen werden de kerkklokken opgeëist door de bezetter, zo ook in Heldergem.

Op maandag 5 juli 1943 ontving pastoor Boonants een brief van de Oberfeldkommandatuur die geen twijfels lieten bestaan:

'Gent 24 Juni 1943

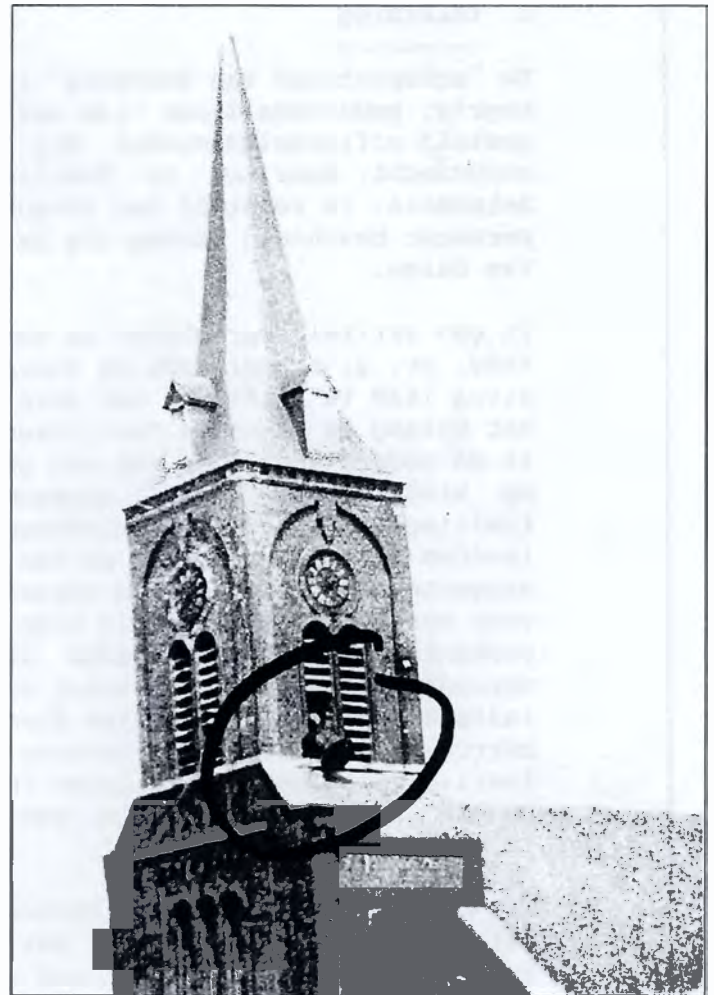
Aan het Kerkbestuur van Heldergem

Op grond van de verordening van 19 december 1942 betreffende het aanmelden van metalen voorwerpen in België en Noord-Frankrijk nr. 92 (uitgave van 24 December 1942) wordt hierbij de inlevering bevolen van alle klokken in brons van uw kerkbestuur.

Moet voor Heldergem niet ingeleverd worden: Cloche Maria Duchmesse- 82 cm, gegossen 1850.

De firma Van Campenhout uit Haren-Noord is belast met het afnemen van de klokken. Hierbij wordt van u geëist om deze firma toegang te verlenen tot het gebouw waarin de klok zich bevindt en ze de toelating te geven om de klok af te nemen. Wie opzettelijk of door nalatigheid probeert om de werken te verhinderen of te bemoeilijken wordt overeenkomstig artikel 7 van de verordening van 19 December 1942 gestraft. Schade aan gebouwen of inrichtingen veroorzaakt door de werken worden hersteld of vergoed. De vergoeding voor de afgeleverde klok zal door de chef van het militair bestuur vastgesteld worden.'

Gelaten zagen talrijke Heldergemners hoe werklieden van de firma Van Campenhout 'hun' klok Barbara langs een galmgat naar beneden haalde. De pastoor noteerde in zijn liber: 'Om half vier waren de werken beëindigd en verliet de klok hare parochie midden de grootste droefheid, woede en onmacht van de parochianen'.

Koster-fotograaf Valerie De Backer kon de gebeurtenis stiekem fotograferen van op de speelplaats van het klooster.

Bron: Kerkarchief Heldergem.

Roger De Troyer

DE SCHEPENBRIEF VAN BOCHOUTE A° 1249

I. Inleiding.

De "schepenbrief van Bochoute" is in de vaderlandse geschiedenis een begrip: gedurende lange tijd was hij het oudste in het Nederlands gesteld officieel document. Hij is vooral door historici en filologen onderzocht. Maar ook op familiekundig gebied is hij niet zonder betekenis: te recht of ten onrechte kan een van de erin vernoemde personen beschouwd worden als de oudste voorganger van een geslacht Van Dalem.

In een artikel, verschenen in *Het Oude Land van Edingen*, jrg. XVII, 1989, nr. 2, betreffende de voorgangers van een Jan HERMANS, geboren circa 1520 te Heikruis, een dorp in het Pajottenland, onderstreepte ik het belang om naast de familiekundig gedocumenteerde stamvader - dit is de oudste voorouder van een geslacht wiens afstammelingen van ouder op kind kunnen worden opgesomd - ook de voorgangers in de familiegeschiedenis te betrekken, voorgangers zijnde personen die leefden vóór de stamvader en van wie, op redelijke gronden, mag worden aangenomen dat zij met hem verwant waren. Ik verwijs naar dit artikel voor het betoog, beperk mij hier tot de bepaling van het vermoeden van verwantschap: dit vermoeden is gewettigd zodra een of meer verwantschapsfactoren aanwezig zijn en neemt met het aantal van deze laatste toe; tegenindicaties dienen uiteraard eveneens in de afweging betrokken. Vooral de liefhebbers van speculatief geschiedkundig en familiekundig onderzoek kunnen in deze benadering hun gading vinden. En een familiegeschiedenis kan er op vaak kleurrijke wijze mee ingeleid worden.

Wat de schepenbrief van Bochoute op het familiekundig vlak zo belangrijk maakt is het feit dat een van de erin vernoemde personen geheten wordt: "*boidin molniser van dallem*". De meeste auteurs, die over de schepenbrief hebben geschreven, identificeren de betrokkene als zijnde een "*Boidin Molenijzer*" wonende te "*Dallem*" - in een artikel, verschenen in *Het Land van Aalst*, A° 1954, blz. 121, stelt J.G. de Brouwere zelfs dat Dallem (hij leest "Dallen") een onbekend gebleven plaats is. Ik ben het daarmee niet eens en ontwikkel in de voetnota nr. 8 een redenering die ertoe strekt in "*van dallem*" de familienaam en in "*molniser*" een alias of bijnaam te zien.

Boudewijn VAN DALLEM kan precies om reden van zijn bijnaam plaats nemen onder de voorgangers van het geslacht VAN DALEM: "molniser" staat voor molenijzer, een typische molenterm die erop wijst dat de betrokkene molenaar en molenbouwer was, en de topografische situatie van het naamdragend landgoed bevestigt deze stelling. Nu, wij weten dat haast iedere generatie VAN DALEM - ook VAN DAELE en VAN DEN DAELE geschreven - een aantal molenaars in zuidelijk Oost-Vlaanderen en in West-Brabant heeft geproduceerd sinds de eersten in vijftiende eeuwse archieven verschijnen tot de laatsten die in de loop van de 19e eeuw er hun windvang of hun waterrad bijlegden. Tot daar voor wat men een familiekundig dispuut zou kunnen noemen.

De schepenbrief van Bochoute is echter op zich zelf interessant genoeg om hem nu en dan op het forum te heffen. En dat hoeft niet altijd een zaak van academisch geschoolde historici of filologen te zijn. Genealogen hebben altijd de naam gehad, in navolging van hun

Middeleeuwse voorgangers, de wapenherauten, meer fantasie dan wetenschappelijke accuratesse aan de dag te leggen en zodoende de strakke grenzen van het wetenschappelijk onderzoek te overstijgen. Zij doen dat met zwier wanneer het moet en geen al te grote brokken dienen gemaakt. Een beetje op zijn Italiaans: "Se non è vero, è ben trovato".

Hierna volgen: de Middelnederlandse tekst van de schepenbrief, de weergave ervan in modern Nederlands, talrijke voetnota's en een lijst van geraadpleegde werken.

II. De Middelnederlandse tekst.

De tekst is conform een fotocopie van het origineel, bereidwillig ter beschikking gesteld door het Stadsarchief van Oudenaarde, waar dit origineel wordt bewaard in het Fonds Hospitaal van het O.C.M.W. onder nr. 452. Het geschrift is klaar en duidelijk, kennelijk het werk van een vaste hand die niet aan haar proefstuk was. Het steekt gunstig af tegenover de meeste ambtelijke teksten uit latere eeuwen, waarvan sommige getuigen van weinig respect voor het geschreven woord, laat staan voor de personen die er mee te doen zullen krijgen.

De scepenen van bochouta¹ queden² alle degene die dese lettren siyen³ selen⁴ i(n) onsen here⁵. Si maken bekent

die nu sien ende die wesen selen⁴: Ende den scepenen van velseke tevoirst⁶ dat der⁷ boidin molniser van dalle(m)⁸

vercochte den hare⁹ henricke van den putte portere van ghint II 1/2 bunre lans¹⁰ de rode met XX voe

ten¹¹: dat lant leit tuschen den ghintwege ende sinen us¹² op soe welc end soet der⁷ henric kisen wille¹³:

Dat lant vercochte hii¹⁴ te vulre wet bi meier ende bi scepenen¹⁵: dat lant heft hij geloft te quitene¹⁶

met I halst(er) evenen¹⁷ ende IX d(enieren)¹⁸ het bunre van alle quorelen sonder de godestinde¹⁹ chegen²⁰ alle die ghe-

ne te dage ende te rechte willen comen²¹: Dat selve lant dat hijr genomet es dat heft hij²² boidine mole(n)

isere weder gegev(e)ne²³ t(') erfleke(n) pachte²⁴ ombe²⁵ I mudde tarwen²⁶ ende ombe II capone²⁷ siars. die tarwe te ghint

bennen den IIII porten²⁸ te leverne dar²⁹ der⁷ henric wille. benne(n) II d(enieren) de beste²⁹ en(de) bi der mate va(n) ghi(n)t. Dese tar-

we es hi sculdech alrehelegermesse³¹ en(de) ont hir³² en(de) metwintre³³ vergoude(n) te sine³⁴. gebrake hem hir af³⁵ soe sloge³⁶

der⁷ henric sin hant ane³⁷ la(n)t en(de) alse³⁸ sin herve: Dese rente die ut desen lande³⁹ gaet die moet quite(n) der⁷ b(oidin) en(de)

sin afcome(n)de⁴⁰) ofte so wie se⁴¹ la(n)t houde(n)de es over den hare⁸ henricke soe dast⁴² der⁷ henric negene⁴³ soide⁴⁴ en

ebbe no sin afcome(n)de:

Wi en hebbe(n) selvne negene⁴³ segel. Scepene van Velseke va(n) onsen ovede⁴⁵ bidi dat wi t vor hem behouden⁴⁶

hebben si ons haren segel gelenet⁴⁷ war si ne donre ne(m)meer toe⁴⁸. Dese voruorde⁴⁹ was gemaket A(n)no D(o)mi(ni) M CC XL IX

I(sten) maio⁵⁰

III. Weergave in hedendaags Nederlands.

Wij, schepenen van Bochoute, groeten, in de naam van onze heer, al degenen die deze letteren zullen zien. Wij maken bekend aan al degenen die nu zijn en nog wezen zullen - en vóór allen de schepenen van Velzeke - dat de heer Boidin Molenijzer van Dallem verkocht heeft aan de heer Hendrik Van de Putte, poorter van Gent, 2 1/2 bunder land, de roede gerekend aan 20 voeten. Het perceel zal worden gekozen door de heer Hendrik tussen de weg naar Gent en Boidins huis. Dat land verkocht Boidin wettelijk vóór meier en schepenen, en heeft hij beloofd te garanderen met 1 halster haver en 9 denieren het bunder, met uitzondering van de kerktienden, tegen al wie de verkoop in rechte zou betwisten. Dat zelfde land, dat hier door hem overgenomen werd, heeft Hendrik Van de Putte in erfelijke pacht aan Boidin Molenijzer teruggegeven, tegen jaarlijks 1 mud tarwe en 2 kapoenen, de tarwe te leveren, tussen Allerheiligen en Kerstavond, te Gent binnen de vier poorten, overeenkomstig de Gentse maat en de onderrichtingen van de heer Hendrik, de kwaliteit zijnde deze van de beste op ten hoogste 2 denieren na. Mocht hij, Boidin, in gebreke blijven dan zou de heer Hendrik beslag mogen leggen op het hier bedoelde land en op alle goederen van Boidin. De rente, die op dit land rust, is verschuldigd door de heer Boidin en zijn erfgenamen, of door wie later het land tegenover de heer Hendrik in bezit zou hebben, zodat de heer Hendrik, noch zijn erfgenamen, enige schade lijden. Wij zelf hebben geen zegel. Omdat wij deze akte opstellen en zullen bewaren, hebben de schepenen van Velzeke, onze hoofdbank, ons hun zegel geleend. Zij trekken er zich verder niets van aan. Deze voorwaarden werden gemaakt de 1st mei in het jaar Onzes Heren 1249.

IV. Voetnota's.

Deze schepenbrief was klaarblijkelijk niet de eerste van zijn soort. De tekst volgt een model, dat reeds in andere, eventueel hogere schepenbanken in zwang was geraakt en werd geformuleerd overeenkomstig Latijnse voorgaanden en teksten van akten opgesteld in de grafelijke en koninklijke kanselarijen; zodanig dat het volstond de aan ieder geval eigen elementen in te voeren: naam van de schepenbank, datum van de akte, namen van de partijen, ligging en oppervlakte van het perceel, koopsom, rente en pacht, andere specifieke voorwaarden en verplichtingen. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de griffier van de schepenbank schrijffouten maakte of met de formulering van ongewone elementen in de knoei geraakte; in de voetnota's wordt daarop gewezen.

Het document is gesteld in het Middelnederlands, een vorm van het Diets - Brabants voor "de taal van het volk" - die in het begin van de 12e eeuw gestalte kreeg onder invloed van de handeldrijvende burgers van de Vlaamse en Brabantse steden. Wanneer wij met Erasmus erkennen dat de Germaanse talenfamilie, het Nederlands in het bijzonder, een "grondtaal" is op dezelfde trap van oorspronkelijkheid als de klassieke talen, Grieks en Latijn, dan moeten wij deze ambtelijke

tekst ervaren als een van de eerste toonzettingen in die grondtaal; hij kwam tot stand en ontwikkelde zich midden een concert dat gedurende eeuwen door de klassieke talen was gedomineerd geworden, en zou uitgroeien tot een symfonie die, in onze gewesten, alle andere tussen Duinkerke en Delfzijl, zou overstemmen. Reeds daarom is dit stuk zo kostbaar. Het illustreert daarenboven een opkomende tendens, meer dan een mode want wortelend in een ondergrond die driehonderd jaar later de Anwerpenaar Johannes Goropius Becanus - alias Vanderbeken - ertoe zou aanzetten, in zijn *De Origines Antwerpianae*, te betogen dat het Antwerps de oudste taal van de wereld is, en dat Adam en Eva in het Aards Paradijs Antwerps spraken ... Becanus was een tot Anwerpenaar genaturaliseerde Limburgse arts en sprak dus ook voor zijn eigen taal, een zuster taal van het Antwerps, het Limburgs.

De spelling van sommige woorden is door het plaatselijk dialect getint; ook daarop wordt in de voetnota's de aandacht gevestigd, wanneer het past.

Toentertijd werden weinig of geen hoofdletters gebruikt, tenzij in de aanhef of op goed valle het uit, naargelang de inspiratie van de scribent.

Te pas en te onpas werd gebruik gemaakt van een gedachtenstreep bovenop een of twee letters, om aan te duiden dat een of meerdere letters ontbraken; de lezer werd geacht het ontbrekende in te vullen. In de transcriptie worden deze letters tussen haakjes ingevoerd.

De transactie waarop de schepenbrief betrekking heeft is er geen van koop en verkoop - de koopsom kennen wij ten andere niet - maar van berenting. In dit geval gaat het om een eeuwigdurende, erfelijke en verhandelbare rente, te onderscheiden van de lijfrente, die slechts geldt voor de levensduur van de kapitaalverschaffer. In dit geval diende de rente gekweten door middel van een pachtsom: ieder jaar 1 mud tarwe en 2 kapoenen. De "verkoper" kon het "verkochte" goed maar terugverwerven tegen opnieuw overeen te komen voorwaarden, bv. met betrekking tot de afkoopsom. Deze rechtsfiguur was ingegeven door het kerkelijk verbod op het lenen van geld tegen interest. Maar kerkgeboden en -verboden hebben nooit vermocht de economische realiteit aan banden te leggen. De menselijke intelligentie bekookstooft altijd een of ander middel om deze realiteit recht te doen wedervaren. Het systeem verschaftte trouwens de kerken en abdijen - en de kapitaalkrachtige stedelijke burgerij, een ideale manier om uitgestrekte eigendommen te verwerven, en ze in stand te houden door de bewerkers van de gronden als pachters aan deze te binden.

Het verdient eveneens aanbeveling zich te herinneren dat Bochoute, onder de toenmalige parochie Dikkelvenne, staatkundig deel uitmaakte van het Land van Aalst, tussen Schelde en Dender in Keizerlijk Vlaanderen, een landsdeel dat slechts in de 11e eeuw door de graven van Vlaanderen "onder de kroon van Frankrijk" bij hun domein was gevoegd. Het volk aan weerszijden van de Schelde was echter reeds eeuwen hetzelfde Vlaamse volk en sprak, op enkele nuances na, een zelfde streektaal - tweehonderd jaar staatkundige scheiding door het Verdrag van Verdun A° 843 had dit volk niet beroerd. De grens tussen zijn taal en de eerste Brabantse streektaal in oostelijke richting - heden het Pajots genoemd - lag dertig kilometer verderop, in de Dendervallei. Vandaar de invloed van de nabije grootstad in wording, Gent, o.m. bij het formuleren van voorwaarden die door de bijzonderste contractant, een Gentenaar, essentieel werden geacht. De oppervlaktematen zijn Aalsters; hun tegenhanger in koopwaar alsmede de

pachtsom worden echter uitgedrukt in "de mate van Gent; deze dichotomie komt in de voetnota's ter sprake, wanneer het past.

- (1) **Bochouta:** Bochout staat voor "beukenhout", in de betekenis van beukenwoud en was, naar *Het Boek met den Haire* - een Aalsters Middeleeuws compendium van wetten en gebruiken - onder Dikkelvenne in het toenmalige Land van Aalst "het heerscepe te Boechoute dat - in de 17e eeuw - Simon Borluut toebehoorde, met meyer ende scepenen, die kennesse hebben van ervene ende ontervene" (*Coutumes des deux Villes et Pays d'Alost, in Coutumes des Pays et Comté de Flandre*, uitgegeven door de *Commission royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de la Belgique*, Brussel, 1878).

Het suffix "a" is een archaïsche uitgangsvocaal van Keltische oorsprong, zoals in Ganda, Decla en Velseca. Zij werd opgevolgd door een "e" en is nu volledig verdwenen, tenzij in het plaatselijk dialect. Terloops gezegd, zij lijkt hier niet op haar plaats want Bochout is geen Keltisch maar een Germaans toponiem.

Sommigen gebruiken de vorm "Boechout". Uit respect voor de auteur van het document opteren wij voor de originele schrijfwijze - zo redeneerden waarschijnlijk ook de cartografen van het Nationaal Geografisch Instituut, die in de uitgave A° 1989 van hun kaart nr. 30/1-2 "Bochoute" vermelden, terwijl in de uitgave A° 1976 van de erop aansluitende kaart nr. 22/5-6 nog de benaming "Boechoute" wordt gebruikt voor de ernaast liggende kouter - de weg die naar deze kouter leidt, heet nog altijd "Boechoutestraat".

- (2) **quedden:** groeten. "Quedden" is plechtiger dan "groeten". Het komt in het Middelnederlands alleen voor in de poëzie en is reeds tijdens de Middeleeuwen in onbruik geraakt (*E. Verwijs en J. Verdam, Middelnederlands Woordenboek, 6e dl, kol. 864*, waar het wordt geïllustreerd met volgende tekst uit *Vanden levene Ons Heren*, uitgegeven door P.J. Vermeulen, 1843: "Ene joncfrouw sultu vinden daer, die Maria heet, quedse inden name mijn, segt, ic wille van hare geboren zijn").
- (3) **sijen:** zien.
- (4) **selen:** O.-Vlaams voor "zullen" maar dan uitgesproken als "zellen".
- (5) **in onsen here:** met "here" wordt hier bedoeld de heer van de heerlijkheid Bochoute, die de schepenen aanstelde. De aanhef dient als volgt gelezen: "Wij, schepenen van Bochoute, groeten in naam van onze heer al degenen, enz."
- (6) **tevoirst:** vooraf, in de zin van "eerst en vooral", bedoeld voor de schepenen van Velseke, zijnde de hoofdbank voor deze van Boechoute. Een hoofdbank was niet een soort hof van beroep maar een instantie die in moeilijke gevallen kon geraadpleegd worden; meestal omdat de ene uit de andere was voortgekomen of door de inrichtende macht van de eerste als zodanig was aangewezen. Dat kon soms reiken tot in een duister verleden; zo bv. gingen de schepenen van Edingen, in het graafschap Henegouwen, "ten hoofde" bij de schepenen van de Keure te Gent, wat wijst op een nexus uit de tijd dat Henegouwen en Vlaanderen onder dezelfde graaf ressorteerden.

- (7) der: staat voor "de heer"; "der" is een samentrekking die er nogmaals op wijst dat de "h" in het Oost-Vlaams toen, evenmin als nu, werd angeblazen.
- (8) boidin molniser van Dallem: "boidin" staat voor Boudewijn, "molniser" staat voor molenijzer, "Dallem" is de naam van een landgoed.

De voornaam Boudewijn was toentertijd in Vlaanderen zeer populair, omdat hij gedragen was geworden, niet alleen door de stichter van het graafschap in de 9e eeuw maar door meerdere van zijn opvolgers, de beroemdste onder hen zijnde Boudewijn IX, die als leider van de vierde kruistocht tot keizer van Constantinopel werd gekroond maar in 1205 in duistere omstandigheden tijdens een krijgstoct tegen de Bulgaren verdween; wat dan gedurende de ganse 13e eeuw aanleiding tot allerlei verhalen over zijn dood en zijn terugkeer gaf. Talrijke familienamen gaan op deze voornaam terug; gekleurd door de plaatselijke dialecten is de oorsprong soms onherkenbaar, o.m. bij de patroniemen Baetens en Baeyens.

Het landgoed Dallem was nog in de late Middeleeuwen een latifundium waarvan de landerijen zich uitstrekten over Dikkelvenne, Baaigem en Gaver. Waarschijnlijk ligt de oorsprong bij een Romeinse villa op de rechter oever van de eertijds veel bredere Scheldevallei - na de zoveelste subatlantische regressie was de Boven-Schelde tijdens het eerste millenium meerdere keren een krachtige getijdenrivier, die nabijgelegen inhammen en kreken geregeld onder water zette. Misschien was het zelfs een portus van het Gallo-Romeinse Velzeke dat na de invallen van de Noormannen in de 9e eeuw ten onder ging en opgevolgd werd door een feodale heerlijkheid, die op haar beurt door grotere vissen werd opgeslokt. In 1420 werd het door de toenmalige eigenaar, een Jan VAN DURME, in pand gegeven voor de verzekering van een rente ten profijte van Jacob DE POTTER (*De Potter en Broeckaert, Geschied. Gemeenten van O.-Vlaanderen, 5e reeks, VII, Gent, 1900*, onder het lemma "Dikkelvenne", blz.21). Het landgoed Dallem vormde hoe dan ook een stevig naamgevend draagvlak; nog in de 15e eeuw kwamen er in de streek naamdragers voor. De professoren Luc VAN DURME en John TAELEDMAN illustreren hun "750 jaar Schepenbrief van Bochoute" met een treffende situatieschets. Dezelfde studie brengt daarenboven op blz 32 fotocopie van een uittreksel uit het tweede renteboek van het Land van Gavere, behelzende een soort kadaasterkaart van wat op het einde van de 17e eeuw het gehucht Dallem was geworden.

"Molniser", voor "molenijzer", wijst op een essentieel en toen enige metalen onderdeel van een molenwerk; het had de vorm van een vierkant voorzien van een klauw op iedere hoek; het werd in het midden van de molensteen gedreven en vormde zodoende een stevigere basis voor de aandrijfboom, dan een simpel gat in de meestal zachte materie van de molensteen. Het werd als heraldisch teken gebruikt, en ook als herkenningsteken, in de plaats van de handtekening. De meeste auteurs, die over de schepenbrief van Bochoute hebben geschreven, beschouwen "molniser" als de familienaam van Boidin, omdat er nadien in de streek Meulenijzer's woonachtig waren en zijn. Voor ons gaat het om een alias ten einde de hier bedoelde Boidin VAN DALEM te onderscheiden van een naamgenoot, zoals de epithetons "de Jonge", "den Ouden", "de Neef", enz. De aanwending van aliassen in geschriften werd in de hand gewerkt door de neiging om een bepaalde voornaam in een

zelfde familie gedurende meerdere generaties frequent te gebruiken, o.m. omdat hij gedragen was geworden door een in ere gehouden voorouder. De naam Boidin VAN DALEM komt trouwens later nog voor; in 1402 laten de kerkheren van Dikkelvenne vóór de schepenen van de Keure te Gent een contract, betreffende de bouw van een kerk te Dikkelvenne, registreren; een van de kerkmeesters was een Boidin VAN DALEM. Wat er mede op wijst dat de voornaam Boidin, voor Boudewijn, in dit geslacht reeds vóór 1249 in zwang was; duidelijker gezegd, dat de oprichting van het landgoed Dalem, als feodaal leen, teruggaat op de herverkaveling van het Land van Aalst na de inlijving ervan bij het graafschap Vlaanderen door Boudewijn IV, bijgenaamd "met de Baard", in het begin van de 11e eeuw. In de 13e eeuw lagen de familienamen nog niet ijzervast, zodat er tot in de 17e eeuw nieuwe "families" konden ontstaan (zie Hector HERMAN, alias "Torrekens" te Lennik, en Jan TEMMERMAN, alias "de Smet" te Pepingen, in de onuitgegeven familiegeschiedenis HERREMAN). Dalem was trouwens in de 13e eeuw geen administratieve entiteit meer, met eigen schepenenbank, zoals Bochoute, laat staan een parochie lijk Dikkelvenne. En er is mij geen geval bekend waarin een persoon genoemd werd naar een landgoed zonder dat hij of zijn voorouders daar familiaal mee verbonden waren.

In verband met deze naamsverschuivingen moge ik een geval aanhalen waar ook de MOLENIJZERS van Dallem hun voordeel mee kunnen doen. In de 14e en 15e eeuw leefde in Pepingen een familie HERMAN die zich van haar naamgenoten onderscheidde door toevoeging van de bijnaam "van TER MEEREN", naar een landgoed gelegen tussen Pepingen-Dorp en Halle, waar een gehucht nog alijd deze naam draagt. Na het verdwijnen van de familie in de maalstroom van de godsdienstoorlogen bleef de uitgeweken tak zich HERMAN van TER MEEREN, soms uitsluitend VAN TER MEEREN, noemen, terwijl de ter plaatse gebleven afstammelingen terugvielen op het eerste en meest oorspronkelijk gedeelte van de familienaam, waaruit dan later HEREMAN en HERREMAN, met of zonder s, ontstonden (zie ook hiervoor de onuitgegeven familiegeschiedenis HERREMAN).

(9) hare: lees, "heer". Hier kunnen wij te doen hebben met een spellingfout of met een schrijffout. Wij zitten in de 13e eeuw dicht bij de eertijds overheersende Latijnse teksten en nog altijd bij de Latijnse scholen, en in het Latijn wordt de open e weergegeven door ae; b.v. "Haereman" voor "Hereman".

(10) lans: lees, "lants" voor "land"; invloed van het plaatselijk dialect.

(11) bunre lants de rode met XX voeten: lees, "bunder land, de roede van 20 voeten". Het bunder was een Middeleeuwse oppervlaktemaat en omvatte vier dagwant van 100 vierkante roeden; zij bleef in zwang tot op het einde van de 18e eeuw, en het dagwant en de vierkante roede tot vandaag, althans op de boerenbuiten. In het Land van Aalst, waaronder de schepenen van Bochoute uiteindelijk ressorteerden, was een lopende roede gelijk aan 20 voeten. Na de invoering van het decimaal stelsel werd de lopende voet in het Land van Aalst gesteld op 0,2772 meter. Een vierkante roede was dus gelijk aan 0,30735936 are, een dagwant gelijk aan 30,735936 are, een bunder gelijk aan 122,9824 are. De oppervlakte van het door Boidin VAN DALEM "verkochte" perceel bedroeg dus 3 ha 7a 5ca.

(12) tuschen den ghintwege ende sinen us: lees, "tussen de weg op

Gent en zijn huis". In het Oost-Vlaams werd de "h" toen, evenmin als nu, aangeblazen. De nauwkeurige plaatsbeschrijving heeft de professoren VAN DURME en TAELEDEMAN in hun "750 jaar Schepenbrief van Bochoute" toegelaten het perceel precies te situeren tussen de huidige Kouterstraat en de Provinciebaan, eertijds een internationale weg die, langs de hellingen op de rechter Scheldeoever, Henegouwen met Gent verbond.

- (13) **op soe welc ende soet der henric kisen wille:** de deriendeewse scribent heeft zich hier ongetwijfeld met zijn ganzeveer achter het oor gekrabd alvorens een voorwaarde neer te pennen die niet in zijn model voorkwam, vandaar de herhaling, wat wij een pleonasme zouden noemen. Beide uitdrukkingen antwoorden op dezelfde vraag: "Welk perceel, onafgezien van de reeds beschreven oppervlakte en localisatie?". Bevond het huis zich op 100 m. van de straat dan bedroeg de lengte van het perceel langsheen de straat minstens 300 m. Hendrik VAN DE PUTTE mocht deze 300 m. dus verschuiven naar rechts of naar links. Aangezien er rechts en links, en achter het huis ook nog wel entwat zal hebben gelegen, mogen wij besluiten dat de eigendom van Boidin VAN DALEM ettelijke hectare bedroeg, i. a.w. deel uitmaakte of deel uitgemaakt had van het landgoed Dalem.
- (14) **hii:** lees, "hij"; nogmaals invloed van het dialect; wij zitten hier op de grens tussen het West-Vlaams en het Oost-Vlaams.
- (15) **te vulre wet bi meier ende scepenen:** versta, "staande voor de voltallige wet", ten overvloede omschreven als "bestaande uit de meier en de schepenen". Hier wordt verwezen naar de letterlijke betekenis van "de wet", zijnde een door de daartoe bevoegde overheid, eventueel door het volk, aangesteld orgaan dat, in naam van de landheer diens wil deed heersen. Nog tot op het einde van het Ancien Régime sprak men over "de installatie van de wet", zijnde de jaarlijkse of tweejaarlijkse aanstelling van de schepenen - vandaar ook dat Nederlandse schepenen nog altijd "wethouders" worden geheten. De meier fungeerde in zijn eigen naam; zijn ambt was erfelijk en kon gekocht en verkocht worden; hij was dus niet de burgemeester, zoals wij dat verstaan. Toen het ambt van burgemeester naast dat van meier werd ingevoerd, kwam dit de eerste schepenen ten goede. Na de afschaffing van het meierschap, op het einde van de 18e eeuw, zou de burgemeester de functies van de meier, en in Frankrijk ook de benaming, overnemen.
- (16) **heeft hij geloft te quitene:** het passieve "geloven" was in de Middeleeuwen een zodanig sterk woord dat het zijn actieve tegenhanger "beloven" overvleugelde. "Quitene" heeft niet de betekenis van ons "kwijten" of "kwijting geven" maar omvat wel het in onze dialecten behouden begrip van "even maken", "rust brengen", "niet meer betwisten", zoals in allerlei spelen nog gebruikelijk: "Wij zijn kwit" voor "Wij zijn elkaar niets meer verschuldigd". Dezelfde betekenis vindt men terug in het Engelse "requit", wat meer is dan "vergeldden", "kwijtschelding", enz. maar neerkomt op "volledige compensatie", totaal evenwicht tussen schuldenaar en schuldeiser, tussen geven en teruggeven. Het begrip "pardon" of vergiffenis impliceert altijd een onevenwicht, b.v. tussen schuld en boete.
- (17) **evene:** Middeleeuws woord voor "haver".
- (18) **met I halster evenen ende IX denieren:** lees, "een halster haver en 9 denieren".

De halster was een inhoudsmaat, gelijk aan de helft van een sister of een zak, en het twaalfde deel van een mud; de inhoud verschilde van streek tot streek en naargelang het om haver of om koren ging. In dit geval werd de Gentse maat gebruikt en bedroeg de inhoud ongeveer 50 liter. Het is wel eigenaardig dat hier wordt afgeweken van de in het Land van Aalst gebruikelijke term "zak", geldig zowel voor koren als voor haver, weze het met een verschillende inhoud, resp. 212,9 liter en 303,8 liter. Waarschijnlijk gaf de Gentse term "mud" de doorslag omdat de koper een Gentenaar was - zoals nu nog de munt van de koper de doorslag geeft, als de som al niet in dollars wordt uitgedrukt. Noteer de bescheiden totale hoeveelheid haver, die als onderpand gesteld werd: slechts 125 liter voor 3 hectare grond langsheen een internationale verbindingsweg, te stellen daarenboven naast de jaarlijkse pachtsom van 1 mud tarwe en 2 vetgemeste hanen.

De denier komt van het Latijn "denarius", en wordt weergegeven door het symbool **d** achter een som. De denier was de Vlaamse "penning". De eenheid van het Middeleeuws Vlaams geldstelsel was het pond - letterlijk te verstaan als pond van 450 grammen zilveren muntjes. Er gingen 20 schellingen in een pond en 12 penningen in een schelling - beide termen zijn bewaard gebleven in het Engelse muntstelsel, ook met hun onderlinge verhoudingen, althans tot bij de recente invoering van het decimaal stelsel aldaar. Het Oostenrijkse stelsel, met zijn schillingen en zijn groszen, heeft er iets van weg, de groszen zijnde daarenboven de taalkundige erfgenaam van de Vlaamse groten, in zijn tijd een prestigieuze zilveren munt. Het is misschien niet overbodig hier even stil te staan bij de behoefte van Middeleeuwse contractanten om pacht- en rentewaarden uit te drukken in een mengeling van munten en handelswaar. Niet alleen leken de Middeleeuwse muntstelsels, waarvan de intrinsieke waarde van streek tot streek verschilde, op een cacofonie in vergelijking met de "symfonie" van onze huidige stelsels maar zij waren onderhevig aan chronische muntontwaarding waarmee vergeleken onze moderne devaluaties klein bier zijn. Granen en vette hanen volgden daarentegen op de Gentse Vrijdagmarkt de marktprijs; daarenboven betekenden zij hoe dan ook dat er ten allen tijde eten op tafel kwam, althans bij de verpachters en de renteniers.

- (19) van alle quorelen sonder de godestinde: lees, "van elke betwisting over de rechten van de eigenaar, de bezitter of de gebruiker van de grond, met uitzondering van wat de grond aan kerktienden verschuldigd is". De "koper" van een stuk grond - en hier moeten wij opnieuw bedacht zijn op de dubieuze betekenis van "koper" wanneer het contract op een hypotheek betrekking heeft - verwierf met de grond ook de lasten die erop drukten, zoals heerlijke rechten, kerktienden en voorgaande renten. Vandaar de neiging om sommige van deze lasten achter te laten bij de "verkoper", eventueel bij de gebruiker, m.n. de pachter van de grond. Deze tendens heeft zich echter niet helemaal doorgezet. Wel frequent was de vermelding dat de grond "vrij en onbelast" was, zodanig dat de koper zich tegen de verkoper kon keren, en eventueel de nietigheid van de verbintenis kon inroepen als hij zich op dat stuk bedrogen achtte. De uitdrukkingen onder de nummers 16 tot en met 19 dienen dus samen gelezen en betekenen dat Boidin VAN DALEM beloofde alle lasten, die derden in rechten zouden kunnen laten gelden, te kwijten ten belope van 125 liter haver en 47,5 zilveren penningen.

- (20) **chegen**: lees, "jegens". Het gebruik van ch (uit te speken als sj) voor j, zegt ons iets over het plaatselijk dialect. In het zuidelijk Pajottenland deed zich een gelijkaardig verschijnsel voor met de dubbelklinker sh zoals in Sherman. Franstalige tongen kunnen met deze sisklank geen weg en maken er dus een ch, - uit te spreken als sj - van, zodanig dat er nu in Wallonië enkele Sherman's rondlopen onder namen als Cherman en Chermanne. Bij Bruggelingen zal de mutatie waarschijnlijk andersom verlopen zijn, aangezien zij geen sj kunnen uitspreken - denk aan eerste minister Achiel Van Acker, een Bruggeling zoals er sindsdien geen meer worden gemaakt - de Franstaligen noemden hem zelfs met een fideel schouderklopje "Assil Sarbon".
- (21) **te dage en te rechte willen comen**: wil zeggen, "vóór de schepenbank, als rechtsprekend orgaan, enig recht op het bezit, het gebruik of de pacht van de grond doen gelden".
- (22) **heft hij**: lees, "heeft hij, Hendrik Van De Putte".
- (23) **gegevene**: lees, "gegeven". Weeral invloed van het plaatselijk dialect, dat nog vandaag de uitgangs-e beklemtoont.
- (24) **erfleken pachte**: lees, "eeuwigdurende cijnspacht". Dit betekende niet alleen dat het pachtgebruik van de grond kon overgaan op de erfgenamen van Boidin VAN DALEM maar dat zij deze pacht konden verkopen, uiteraard met de rente die erop rustte.
- (25) **ombe**: lees, "om".
- (26) **I mudde tarwen**: herlees voetnota 18, betreffende de halster. De inhoud van 1 mud tarwe, Gentse maat, was gelijk aan 6 zakken, samen ongeveer 650 liter.
- (27) **II capone**: lees, "twee kapoenen". Een kapoen was een gesneden en vetgemeste haan, een van de vaste ingrediënten van de cijns tijdens het feodaal stelsel.
- (28) **binnen de IIII porten**: lees, "binnen de vier poorten van Gent". Waarschijnlijk was Gent reeds toentertijd uit de oude stadsmuren gegroeid; deze muren telden vier poorten, zoals een militair kamp betaamt; zij waren het symbool van de oude stad, en daarbinnen woonde Hendrik VAN DE PUTTE.
- (29) **dar**: lees, "naar", "overeenkomstig de onderrichtingen van Hendrik VAN DE PUTTE".
- (30) **binnen II denieren de beste**: lees, "de kwaliteit zijnde deze van de duurste op ten hoogste twee denieren, per mud, na".
- (31) **alrehelegermesse**: lees, "de feestdag van Allerheiligen, i.e. 1 november". Hier is geen schrijffout in het spel maar een nu nog in de volksmond gangbare lapsus.
- (32) **ont hir**: lees, "van hier af", "vanaf Allerheiligen tot ...". Men is geneigd ook hier een volkse lapsus te erkennen.
- (33) **metwintre**: lees, "midwinter", waarbij de eerste lettergreep door het plaatselijk dialect is gekleurd. Bedoeld werd "Kerstavond", een frequent voorkomende verval dag van renten, cijnsen en pachten.

- (34) **vergouden te sine:** letterlijk, te vergulden, te vergelden, te betalen.
- (35) **gebrake hem hir af:** lees, "mocht hij in gebreke blijven". "Gebrake" is de derde persoon enkelvoud voorwaardelijke wijze van het werkwoord "gebreken". Het onderwerp "het" is verzwegen, wat als gevolg heeft dat wij hier "hem" krijgen en niet "hij". In het dialect ontmoet men soms nog "hem" in de functie van onderwerp.
- (36) **sloge:** plaatselijk dialect voor de voorwaardelijke wijze van het werkwoord "slaan", in de betekenis van "aanslaan", hier verduidelijkt met de formule "de hand slaan aan", "beslag leggen op".
- (37) **ane:** lees, "aan het". Hier beging de scribent een schrijffout; er had moeten staan "anet".
- (38) **alse:** lees, "al zijn", dus "al de bezittingen van Boidin Van Dalem".
- (39) **dese rente die ut desen lande gaet:** hier wordt duidelijk gezegd wat het voorwerp van de overeenkomst is, nl. een rente die rust, niet op de "verkoper" maar op zijn bezittingen, en dat ten eeuwigen dage.
- (40) **sin afcomende:** lees, "zijn afstammelingen", "zijn erfgenamen".
- (41) **se:** lees, "zijn". Nogmaals invloed van het plaatselijk dialect.
- (42) **soe dast:** lees, "zo dat". Men is geneigd hier te denken aan de ook in het Duits verouderde uitdrukking "so dasz", "zodanig dat".
- (43) **negene:** lees, "niet geen", voor "niet een". Een beklemtoonde negatie.
- (44) **soide:** lees, "schade". Waarschijnlijk is hier een schrijffout in het spel bij de weergave van een woord dat in het dialect ongeveer klinkt als "scojde".
- (45) **van onsen ovede:** lees, "van onzen hoofde", t.i.t.z. "van onze hoofdschepenbank", de schepenbank van Velzeke.
- (46) **bidi dat wi t vor hem behouden:** lees, "bij dewelke wij gemachtigd werden deze overeenkomst te acteren en de gezegelde akte te bewaren". De scribent heeft hier duidelijk moeite om een improvisatie onder woorden te brengen.
- (47) **gelenet:** lees, "geleend".
- (48) **war si ne donre nemmeer toe:** betekent, "zij, de schepenbank van Velzeke, draagt echter geen de minste verantwoordelijkheid ten aanzien van de inhoud van deze akte". Ook hier moest de scribent improviseren, met al de gevolgen vandien. Volgens J.G. de Brouwere, die over de schepenbrief schreef in *Het Land van Aalst*, jrg. 1954, blz. 121-129, gaf deze formule stof tot nadenken tijdens een colloquium in de RU Gent op 18 februari 1954, met volgende betekenis als resultaat: "De schepenen van Velzeke, onze hoofdschepenen, - nadat wij het voor hen verklaarden - hebben ons hun zegel geleend: verder hebben zij met deze oorkonde geen

uitstaans". Zijnde niet door enige academische titel tot voorzichtigheid gehouden, durf ik een andere interpretatie suggereren - weze het met hetzelfde resultaat: in "war" komt een schrijffout voor, hier moest "maar" staan; en "donre" is een lapsus + een schrijffout, hier moet dus staan "doen er". En de zin wordt dan: "maar zij doen er niet meer toe", "zij trekken het zich niet meer aan dan dat", "niet meer dan het lenen van hun zegel". In het Engels - maar zo ver zal de taalkundige creativiteit van de Bochoutse griffier wel niet gereikt hebben - kent men de uitdrukking "don", een samentrekking van "do" en "on", wat in het Nederlands betekent "aantrekken" in de zin van "een outfit aantrekken"; gebruik dit in de figuurlijke betekenis en je belandt bij "aantrekken", in het geval van de schepenen van Velzeke "niet aantrekken".

(49) *voruuorde*: letterlijk, "voorwaarde", voor "verbintenis" ofte "contract". En nogmaals met een vleugje streektaal overtrokken.

(50) *Anno Domini M CC XL IX Isten maio*: lees, "De 1ste mei in het jaar Onzes Heren 1249".

V. Geraadpleegde werken.

A. Verhulst en M.K.E. Gottschalk, *Transgressies en occupatie-geschiedenis van België en Nederland*, Colloquium Gent 5-7 september 1978. Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, Gent, 1980.

P. Bauters, *Onder Wind en Wolken - Windmolens in Oost-Vlaanderen*. Uitgegeven onder de auspiciën van de Bestendige Deputatie. Gent, 1985.

J.G. de Brouwere, *De Schepenbrief van Boechoute, oudste Middelnederlandse oorkonde*, in *Land van Aalst*, 1964, blz. 121.

L. Van Durme en J. Taeldeman, *750 Jaar Schepenbrief Boechoute*, in *Studia Germanica Gandensis*, nr. 48. Gent, 1999.

A. Van Loey, *Middelnederlandse Spraakkunst, 1948-1949*.

G. Overdiep, *De Theorie van de Moedertaal*, in *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, dl. III, blz. 43.

De Potter en Broeckaert, *Geschiedenis der Gemeenten van Oost-Vlaanderen*, 5e reeks, VII, lemma *Dikkelvenne*.

E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlands Woordenboek*, voltooid door P. A. Stoett, 1885-1929.

Jef Herreman

Historiek van 'Het Stampkot' - Haaltert

Het stampkot, de huidige garage Racing op de hoek van de Stationsstraat en de Diepeweg werd gebouwd in de 18de eeuw door de familie Van Londersele. In het gebouw (sommige delen ruim 230 jaar oud) zit een steen met het jaartal 1772.

In de volksmond " 'tStampkot' genaamd was een 'oliepeerdenstampmolen' - benaming die voorkomt in het kadaster- waar koolzaad geperst en gestampt werd tot lijnolie bij middel van molenstenen aangedreven door paarden.

De naam 'Stampkot' was wel ingeburgerd, dat bewijst een melding van de pastoor in 1886 bij de inrichting van het nieuwe kerkgebouw: plaatsing van de zitting voor de kerkmeesters in het O.L.Vrouw Koor, een gift van de kinderen De Loose van 't Stampkot'.

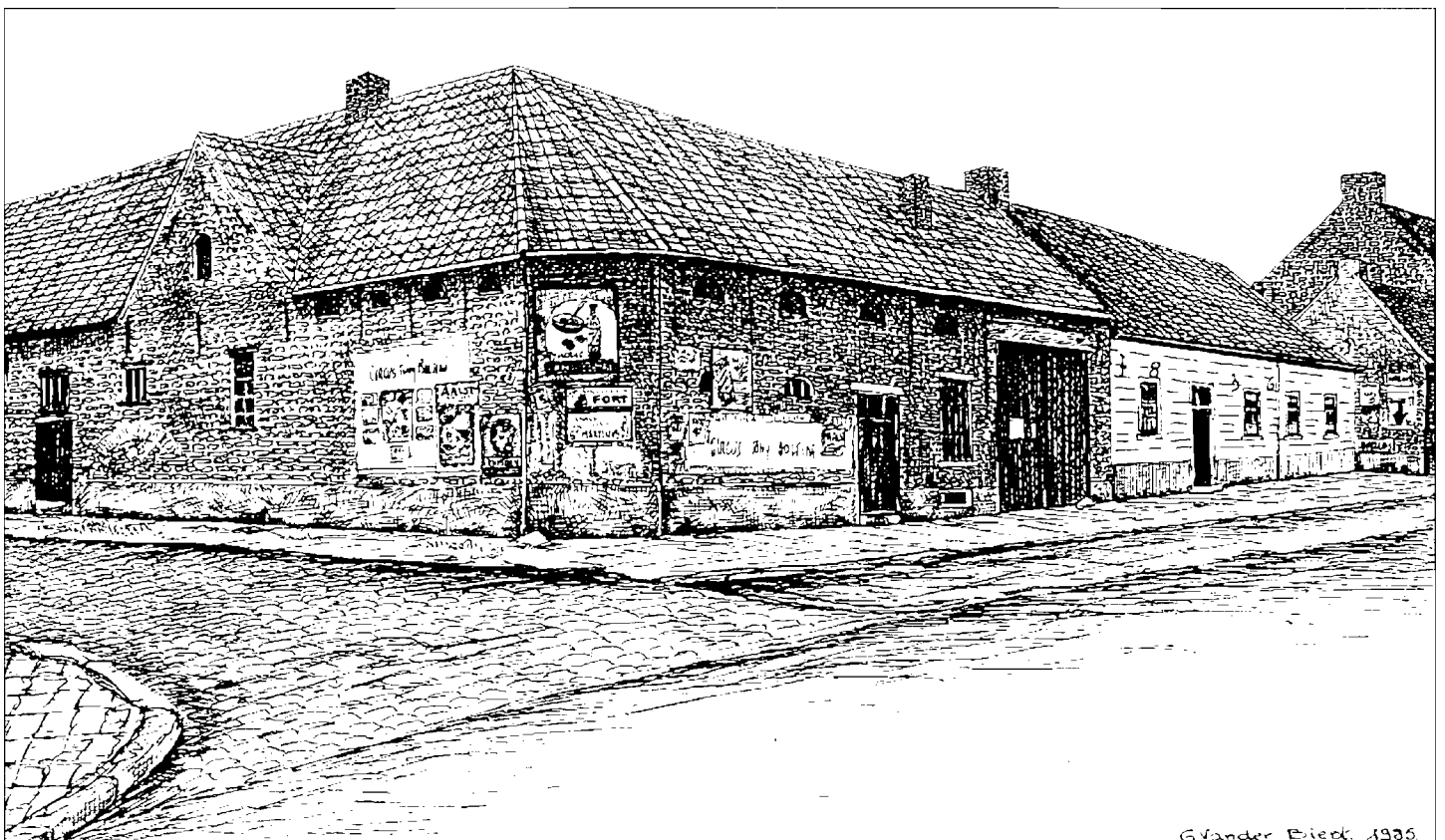
De hoeve bestond uit woonhuis, stallen en schuur, gebouwd rond een grote vierkante binnenkoer met mesthoop. De familie bezat nog andere hoeven in Haaltert, allen in dezelfde bouwstijl, o.m. in Ekent (nu

Van Cromphaut), Burchtweg (nu Provost), Molenstraat (nu Moens-Bosman) en Boekent (nu A. Van Londersele).

De eerste gekende bezitter was Leonardus Van Londersele, zoon van Joannes en Adriana Meganck, geboren te Haaltert, 'rue dite Grammont' op 08-01-1774 gehuwd met Albertina Van den Bruele op 25 vendimaire jaar XIII (17-10-1804). Zij kregen twee kinderen, Jan Baptist en Rosalia. Leonardus overleed zeer jong op 33 jarige leeftijd en zijn weduwe hertrouwde met Bernardus De Loose (°Ha, 14-01-1774) te Haaltert op 27 januari 1809.

Het echtpaar kreeg negen kinderen, waarvan er één huwde: Ludovicus met Rosalia Van den Bruelle. Met de nieuwe eigenaar veranderde ook de naam en noemde men het ' 't hof van boer Loëzens'

In 1836 werd het woonhuis vergroot. Het jaartal in jaarankers is nog zichtbaar in de voorgevel.

In 1853 stuurde Bernardus De Loose, Plaetse, nr 65 een 'smeekschrijf' naar de bevoegde autoriteiten voor 'l autorisation de la mise en activité d'une chaudière et moulin : vapeur (8 PK).

Bernardus stierf op 24-04-1844 en zijn zonen beheerden de maalderij. In 1866 vroegen zij de toelating voor uitbreiding om 'een machien en een stoomketel van de macht van 12 paarden te mogen plaatsen bestemd om in beweging te brengen, eene olieslagerij met twee banken en eenen graanmolen met twee kop-pelen steenen'.

In 1878 werd de graanmolen gemoderniseerd, er kwam een 15 meter diepe waterput voor de waterreserve voor de stoomketel en de schouw werd 20m hoog.

Ludovicus kreeg één kind, Marie De Loose (°19-07-1850) en na de dood van haar ouders, ooms en tantes werd zij bij testament mede-eigenaar (samen met de kinderen Van Londersele) van het landbouw- én molenbedrijf.

Op 15 (1ste zitdag) en op 22 juli 1896 ging notaris De Saedeleer van Erembodegem over tot de verkoop van het goed in de herberg 'Het Kanton' op de Hoogstraat te Haaltert.

'Eenen schoonen uitgestrekten eigendom bestaande in woonhuis met groote poort, schuur en stallingen, wagenhuis, olie-, stoom- en graanmolen met staande en draaiende werker, koer en boomgaard welgeschikt voor nijverheidsgesticht, zeer voordeelig gestaan en gelegen aan de Houtmarkt en steenweg van Aalst op Geeraardsbergen, kadasterlijk aangeduid Middelkouter 704, 705, 705bis, 706, 706bis met een gezamenlijke grootte van drij en vijftig aren 20 centiares.'

Bij de 1ste zitting werd de instel van 20.000fr voorbehouden aan de Heer Angelus Buckens, landbouwer te Nieuwerkerken. Het 2de bod op naam van Pius Boeykens voor 19970fr.

Bij de 2de zitting en toewijzing voldeed Buckens niet aan de voorwaarden van artikel 8 zodat de definitieve toewijzing ging naar het bod van Pius Boeykens.

In 1897 vestigde het gezin Boeykens-Tybaert zich te Haaltert. Er waren zes kinderen: Jozef, Antoon, Maria, Emiel, Livinus en Anna. Jozef, Marie en Livinus huwden. Antoon (x Justine Iliano), mulder en landmeter, Emiel, koopman en Anna (x Louis Roelandt), huishoudster, werden door schenkingen eigenaars van een gedeelte van de gebouwen en zetten de activiteiten voort. In 1922 overleed Pius. In 1927 werd Antoon Boeykens alleen eigenaar van het goed en runde het molenaarsbedrijf verder tot 1957. In 1941 moderniseerde hij de elektrische aandrijving. Antoon overleed in 1962. Zijn weduwe verkocht haar eigendom aan haar neef Omer Roelandt-Deleenheer die de maalderij omvormde in 1963 tot garage die tot op heden uitgebraat werd door Jozef Baeyens-Spitaels (tot 1990) en nu door R. en D. Baeyens.

De nieuwe eigenaar, voetbalfan, stichter, bestuurslid en speler van Racing Haaltert, doopte de werkplaats om tot Garage Racing.

Omer Roelandt

-De Loose Willy, 'Gevaarlijke en ongezonde nijverheidsgestichten te Haaltert, 1850' in Mededelingen HK Haaltert, nr 3, jg 1997, pag. 19 e.v. en in nr 2, jg 1986, p. 18

-Roelandt Omer, persoonlijk archief

-Scheerlinck John, Gezinsreconstructie Haaltert, deel II, HK Haaltert 2000

Volkshumor om U tegen te zeggen

-Ik hoor graag dat instrument, zei Patat en zijn vrouw speelde op hare poot

-Dat is spreken, zei Dove Manus en ze schoten met een kanon

-Deze keer zijn wij diep geweest, zei Blok en de fles was leeg

-Wat nu gezongen, zei de koster en de kerk stond in brand

-Ik geloof dat het Grieks is, zei Wiebes en hij hield zijn kerkboek 't onderste boven

Een opname uit 1945 n.a.v. een bloemenhulde die onderpastoor Claus regelmatig orkestreerde in de Haaltertse parochiekerk

1-Maria Eeckhout, 2-Christiane Delhaye, 3-Lisette Van Liedekerke., 4-Ida Van Impe., 5-Maria Schockaert, 6-Mariette Vonck., 7-Suzanne Baetens, 8-Lea Huybrecht, 9-Yvonne Huybrecht, 10-Lutgarde Van de Weghe, 11-Godelieve Van der Burght, 12-Yvonne Godefroid, 13-Anna Wijnant, 14-Clara Van Impe, 15-Adrienne Van Puyenbroek, 16-Laura Schoukens, 17-Maria Van den Berghe, 18-Elise Scheerlinck., 19-Marie Thérèse Van Melkebeke, 20-Aline Ghysels, 21-Christiane Van Landuyt, 22-Agnes Meganck., 23-Agnes Paridaens, 24-Mariette De Schrijver, 25-Irène Van den Brempt, 26-Suzanne De Kerpel, 27-Maria Vonck, 28-Elisabeth Sterck, 29-Lauretta Perdaens, 30-Martha Van Steenberghe, 31-Estelle Wijnant., 32-Ghilaine Herreman, 33-Elza Schockaert, 34-Suzanne Raes, 35-Mariette Renneboogh, 36-Maria Renneboogh, 37-Eliane Van de Sijpe, 38-Maria De Meyer, 39-Maria Scheerlinck, 40-Agnes De Rouck, 41-Aline Van Melkebeke, 42-Paula De Meyer, 43-Julia Meganck, 44-Godelieve De Pelsemaeker, 45-Emilienne De Brouwer, 46-Agnes De Meyer, 47-Edith Van den Borre, 48-Denise De Schrijver, 49-Christianne Scheerlinck, 50-Pauline De Meyer